PLAT[illegible] TIMÆO.

Ἐὰν οὖν, πολλὰ πολλῶν εἰπόντων .... μὴ δυνατοὶ γιγνώμεθα πάντῃ πάντως ἂν τοὺς αὐτοὺς αὑτοῖς ὁμολογουμένους καὶ ἀπηκριβωμένους λόγους ἀποδοῦναι, μὴ θαυμάσῃς, ἀλλ' ἐὰν ἄρα μηδενὸς ἧττον παρεχόμεθα εἰκότας, ἀγαπᾷν χρὴ μεμνημένον ὡς ὁ λέγων, ὑμεῖς τε οἱ κριταὶ φύσιν ἀνθρώπινον ἔχομεν· ὥστε περὶ τούτων τὸν εἰκότα μῦθον ἀποδεχομένους πρέπει μηδὲν ἔτι πέρα ζητεῖν. h. e.

Si ergo, quum multi multa dixerint .... non possimus per omnia rationes harum rerum ipsis consentientes & accuratas reddere, ne mireris. At si certe non minus veri similes quam quisquam alius afferimus, contentum te esse oportet; memorem & me qui dico, & vos qui estis judices, humanam habere naturam. Itaque si de hisce veri similem fabulam acceperitis, decet vos nihil amplius quærere.

JOANNIS ANTONII VULPII,

Publici Philologi ac Rhetoris in Gymnasio [illegible]ino,

DIVIN[illegible] TIO

In Diptychum eburneum Vaticanum,

Olim vero Eminentissimi Cardinalis

ANGELI MARIÆ QUIRINI,

EPISCOPI BRIXIENSIS;

Ad rem uxoriam, ut videtur, pertinens.

EDITIO TERTIA,

Prioribus auctior & emendatior.

PATAVII. CIƆIƆCCL.
EXCUDEBAT JOSEPHUS COMINUS.
SUPERIORUM PERMISSU.

CANDIDIS LECTORIBUS.

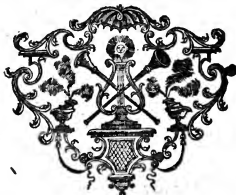
DIvinationem quam scripsimus quinquennio ante in Diptychum eburneum Vaticanum, olim Quirinianum, ut obsequeremur & gratum faceremus Viro Principi, enixe a nobis id petenti; emendatam & auctam vobis exhibemus, candidi Lectores. Hæc bis adhuc edita, Romæ primum, deinde Venetiis, in editione præsertim Veneta, negligentia typographi, multis maculis fœda & inquinata comparuit. Nunc addimus pauca quædam, & ut a prioribus internoscantur, uncis includimus. Id etiam volumus nescii ne sitis, Virum humanissimum, Comitem Hannibalem de Abbatibus Oliverium, nobilitate pariter ac litteris illustrem,

quem honoris caussa nominamus; quum de sua memorati Diptychi explicatione sollicitus esset, nostram, libello Italice scripto, ac typis divulgato, reprehendisse ac refutare voluisse, tamquam absurdam, & minus probabilem. An vero mirum fuerit, si quorum cogitatis non favemus, iis vicissim nostra non placent? Tota res in levi conjectura & suspicione posita est; nihil certi habet, nihil explorati. Lusimus operam (sit suus honor veritati) quicumque in obscuro problemate expediendo ad hanc diem versati sumus: ludent, qui sequentur. Quemadmodum enim tam diversæ philosophorum de rerum natura sententiæ, satis ostendunt, eam comprehendi nullo modo posse; ita hujusmodi monumenta, quibus viri docti tam varias explicationes accommodare student, ut singuli sperent ac jactent, se rem acu tetigisse, a ne-

mi-

mine ſatis explicata jacere neceſſe eſt. Niſi forte qui tabellas confici olim juſſerat, vel artifex qui confecit, rurſus exſiſtat, & quid ſibi voluerit, curioſum aliquem doceat. Ceterum, quæ noſtræ Divinationi objecit Clariſſimus Oliverius, docta quidem ſunt, neque ſcriptorum veterum teſtimoniis deſtituta; non tamen reſponſioni nullum locum relinquunt. Sed modus tandem eſt adhibendus: nobiſque ad certiora & utiliora tranſeundum. Quod vero idem Vir nobilis, & antiquitatis peritus, nobis ingenii laudem & eruditionis benigne tribuit, quamvis hoc merita & vota noſtra longe exſuperet, libenter & grato animo accipimus: ſed Opuſculum hoc noſtrum ob ſollertiam tantummodo, multiplicemque doctrinam, non ob certam veritatis inventionem, legentibus commendatum eſſe volumus. Fiduciam, ſupercilium, auctoritatem

ſortioribus ingeniis concedimus: nos timidos & verecundos natura genuit; qui, ne abripiamur procella, quod ait Venuſinus, humi ſerpimus, & ignominiæ periculum nonnullo etiam gloriæ diſpendio devitamus.

COR-

CORTONENSIS

ACADEMIÆ

SODALIBUS CLARISSIMIS

ANGELUS MARIA

QUIRINUS

S. R. E. Cardinalis Bibliothecarius.

II ipsi grati animi sensus, quos duobus & amplius ab hinc annis Regiæ Academiæ Parisiensi Inscriptionum, & bonarum literarum testatus sum in Epistola ad eruditissimos ejusdem Sodales, quorum in numerum ex singulari ipsorum benignitate adscitus fueram, meo nunc in pectore quodammodo (ut Terentii verbo utar) reintegrascunt, dum Epistolæ hujus ad Vos, Viri Clarissimi, conscribendæ argumentum mihi præbet pariliss in vestram istam Academiam cooptatio, atque insuper delatus mihi ejusdem Principatus, suffragiis vestris tenuitati meæ immodice faventibus. Æque enim gaudendum mihi esse video, quod uterque Cœtus iisdem ferme de causis, iisque memoriæ meæ jucundissimis, adductus fuerit ad studia mea, utpote sibi ante multos annos coram comperta, nupero judicio suo mirifice honestanda. Initam siquidem a me, dum Parisiis morarer, consuetudinem cum præstantissimis iis hominibus, quorum ea tempestate eruditio Regiam illam Academiam præter modum exornabat, in causa fuisse, Epistola mea illa jam prodidit, cur qui eosdem exceperunt,

runt, eruditionis ergo & ipsi admodum celebres, sedem mihi in eorum Parnasso humanissime decreverint. Annon pariter reputem, aditum mihi ad inclytæ CORTONENSIS ACADEMIÆ *subsellia parasse haud dissimilem necessitudinem, quæ me Etruscæ literaturæ principibus devinxit, tribus iis lustris, quibus ante aditas Gallias, regionesque alias ultra montes, Florentiæ substiti, totus literarum studiis occupatus, eisque veluti involutus? Itaque Salvinium, Magliabechium, Bonarotium, Magalotium (eos tantum nomino, quorum præ cæteris familiaritatem mihi in ea Urbe conciliavit fervor ille meus) confidenter affirmabo, studia mea haud minus Cœtui vestro commendare idoneos fuisse, quam a Renodotio, Boivinio, Dacerio, Turellio (splendida hæc Parisiensis Academiæ, dum in ea Urbe agerem, lumina) successoribus suis commendata fuisse prædicavi, illorum vocis ex Elysiis campis emissæ præconio. Quid, si etiam tuebor, honorem, qui ex Parisiensi commoratione in studia mea redundavit, magna ex parte deberi lustris illis a me in Etruria transactis, quippe quæ effecerint, ut literaria supellex florenti ætate isthic a me comparata, eam mihi, e Monasticæ Academiæ septis, & umbraculis in apertum campum, in regiones scilicet transmontanas, prosilienti, Gallicæ literaturæ procerum gratiam adjunxerit, quæ illustres eorum successores ad Apollineæ, qua & doctæ eorum frontes decorantur, hederæ honorem liberaliter mihi deferendum excitaverit?*

Priscis igitur officiis, quæ erga me discendi cupidissimum Florentiæ abundarunt, quum novum, & maxime honorificum ab insigni vestra Academia superioribus mensibus accesserit, grati, quos profiteor, animi sensus me in præsens exstimulant, ut debitam vobis gratiarum actionem hisce literis solenniter exsolvam, adjungamque præterea ad eosdem magis magis-

que

que declarandos munusculi genus aliquod, ei eruditioni conveniens, qua eandem Academiam excellere nemo in dubium revocabit. Id autem quum dixerim, statim intelligitis, non quidem ex ingenii mei, quod sentio quam sit exiguum, sed ex alieno quopiam locuplete fundo depromendam mihi fore reconditæ alicujus antiquitatis insignem explanationem; quandoquidem vestrum omnium egregia laus est, assidue ac diligentissime vacare optimæ frugis lucubrationibus ad doctæ antiquitatis latebras detegendas in lucem proferendis. Opportune autem ad hanc rem in manibus habeo Syntagma quoddam a Viro ejusdem literaturæ callentissimo compositum, quo vetustissimi Cimelii, mea cura ab interitu & oblivione vindicati, interpretationem est aggressus, postquam in eadem praclarissimi Antiquarii peritiæ suæ experimentum fecissent. Cimelium dico, binas eburneas tabulas, quarum olim possessor Paulus II. Pont. Max. eruditarum ejusceemodi deliciarum studiosissimus. Virum dico, Jo: Antonium Vulpium, Humaniorum Literarum in Patavino Lyceo summa semper cum laude commemorandum Professorem. Iste suum illud Syntagma mecum uno & amplius ab hinc anno humanissime communicavit, imo mihi ipsi inscripsit; quod ut primo accepi, diligenter perlegi, miratusque immensam hominis eruditionem, cæterum mihi sat bene compertam ex aliis ejusdem fœtibus, reposui ipsum paulo post in earum schedarum scrinio, præ quibus vel aurum mihi sordescat. Quum autem idem diutius ibi otiose delitescere jam ægre ferre inciperem, quænam aptior, & commodior mihi præbere se poterat occasio, in dias luminis auras typorum beneficio illud efferendi, quam ut judicium vestrum subiret? Judicium, inquam; nec enim dubito, Vulpium ipsum, ceu oraculum ex Clarii Dei adytis emissum, habiturum quidquid de sua interpretatione Cortonensis Cœtus vester pronunciaverit.

vit. At una simul confido, eandem vobis visum iri vel ipso Oedipo dignam. Profecto Oedipi acuto, callidoque ingenio præditus sit oportet, cui aliquid si non veritati, saltem verisimilitudini consentaneum proferre posse contingat in re, æque ac ænigmata, & sphinges, obscura, atque involuta. Propterea de opera meo rogatu a se navata modeste admodum sentiens Vulpius, fœtum suum Divinationem *inscripsit, statimque in Epistola ad me data profitetur, se alienas conjecturas labefactare aggressum, viros tamen illustres earum auctores debita ipsis laude non fraudare, deinde in sua sententia proponenda ac stabilienda nihil a se afferri certi, & explorati.*

Tandem, Clarissimi Sodales, a vobis poscam, ut oculos in eam Vulpianæ Divinationis partem intendatis, qua palam ostenditur, ἀνάγλυπτα mea, quantivis pretii, antiquum esse opus, neque sæculis hisce postremis ad veterum operum imitationem elaboratum; nec rudem architecturam quidquam obstare, quominus eorundem vetustatem certam, & compertam habeamus. Gratulandi enim mihimet ipsi ex hisce Vulpii verbis justam me habere causam quisque facile agnoscet, qui lecta mea Epistola ad Clariss. Gorium Romæ data IX. *Januarii* MDCCXLIII. *me ea in re Vulpio præivisse deprehenderit.* Raro admodum (*ait iste*) pictorem, aut cælatorem invenias ita sollertem, atque ἀμφιδέξιον, ut ἔργα simul & πάρεργα in tabulis suis eadem cura, & pari omnino arte perficiat. Sunt qui hominem scite exprimant, cetera levius adumbrent. Sunt qui &c. Sunt qui &c. Unicuique proprium studium atque consilium est; neque ab omnibus omnia æque postulanda. *Hisce dictis adeo consona in Epistola illa mea leguntur, ut Vulpium, potius quam ei præivisse, exscripsisse viderer, nisi ea typis excusa compareret in tertia Epistolarum mearum Decade, binis ferme annis* an-

antequam ille suam ad me Divinationem transmisisset. Ibidem inter cætera recitavi celebres Horatii versus:

Æmilium circa ludum faber imus & ungues
Exprimet, & molles imitabitur ære capillos,
Infelix operis summa, quia ponere totum
Nesciet.

Item ex eodem Poeta:

Et fortasse cupressum
Scis simulare; quid hoc, si fractis enatat exspes
Navibus ære dato qui pingitur?

Explosam a me, & a Vulpio pariter sententiam, arrisisse Jo: Henrico Leichio, Lipsiensi, in Commentario de Diptychis Veterum, valde doleo, quod hominis illius erga me humanitati magnopere devinctus sim, ejusque eruditionem plurimi faciam. At Vulpium loquentem accipite.

EMI-

Eminentissimo, ac Reverendissimo Principi

ANGELO MARIÆ QUIRINO,

S. R. E. Cardinali Bibliothecario, Episcopo Brixiensi,

JOANNES ANTONIUS VULPIUS S. P. D.

OStenderas, Princeps Eminentissime, datis ad me proxima hieme litteris plenis humanitatis & benevolentiæ, tibi magnopere gratum fore, si cujus Diptychi eburnei, olim tui, nunc munere tuo Vaticani, viri docti plures, quum Itali, tum Galli & Germani, explicationem jampridem suscepissent, id ego quoque, homo ingenio exiguo, eruditione modica, interpretari conatus essem. Quamquam igitur multitudine occupationum distinebar, nihilominus rebus tantisper prolatis, ut voluntati tuæ, quæ mihi sancta esse debet, obtemperarem, quid elicere conjiciendo possem, expertus sum. Divinationem, ut videbis, institui (nam in hujusmodi argumentis omnino divinandum est): quæ si non pon-

pondere consistet suo, at varietate ipsa & πολυμαθεία fortasse delectabit. Alienas primum conjecturas singillatim labefactare aggressus, viros tamen illustres earum auctores debita ipsis laude non fraudavi: deinde meam sententiam proposui, & stabilivi, nihil quidem certi atque explorati me afferre, probe intelligens. Verùm, nescio quomodo, confectum jam opus mihi placere cœpit, blandiri etiam atque obtundere ut se tueri, ac tenere mordicus vellem: quod ego non faciam; sum enim, si quis alius, οὐ δογματικὸς, ἀλλ' ἐφεκτικὸς καὶ ἀπορητικός. Tu interea, Cardinalis Amplissime, nec minori virtute, doctrina, famæ celebritate, litterarum & litteratorum amore, quam nobilitate ac dignitate, munusculum hoc meum qualecumque, quod totum tibi defero atque permitto, boni consules, & me cultorum tuorum in grege annumerabis. Deus Opt. Max. omnia incœpta & cogitata tibi fortunet. Vale. Patavio Kal. Septembr. Anno CHR. MDCCXLIV.

Ecte itaque animadverterunt viri docti, Paridis atque Helenæ amores, ubi agitur de re uxoria, importunos, obscœnos, nefastos, inauspicatos esse, neque propterea ullo pacto memorandos; sunt enim *historiæ peccare docentes*, ut Horatius loquitur Ode 7. lib. 3. Addo ego, Epistolas ἀμοιβαίας Ovidianas, Paridis ad Helenam, & Helenæ ad Paridem, quarum testimonio tantopere nituntur nonnulli, ut ad famosæ mulieris raptum Diptychi hujus tabellas pertinere ostendant, eorum conjecturæ omnino adversari. Quod enim se agnoscere dicunt Paridem in juvene imberbi ac nudo, libellum puellæ porrigente, quem canis pastoritius comitetur, id vero nihili est, ac primo statim versu Epistolæ Paridis satis refutatur:

Hanc tibi Priamides mitto, Ledæa, salutem.

Mittit salutem per internuntium, scripta epistola; non ipse apportat. Juvenis igitur ebori insculptus, Paris esse non potest. Huic autem versui consentanea respondet Helena v. 261.

Quod petis, ut furtim præsentes plura loquamur,
Scimus quid captes, colloquiumque voces.
Sed nimium properas; & adhuc tua messis in herba est.

Potuítne apertius significare, nondum Paridi copiam factam, secum sermones miscendi remotis

arbitris? Optabat scilicet amator nequam in conspectum reginæ venire, cum ea secreto colloqui, atque intimos animi sui sensus commodùm patefacere, quos in epistola leviter indicasse sibi videbatur. hanc certe caussam congressui prætendebat. Sed neque elegans capitis ornamentum, neque regia chlamys dextero puellæ brachio ope gemmatæ fibulæ alligata, Græcarum mulierum pulcherrimæ indicia sunt; quod Clarissimus Baldinus putabat. Quis enim eruditorum ignorat, Lacænas ab omni luxu abhorruisse, miramque simplicitatem vestibus, calceis, capillorum ornatu, reliquo cultu corporis prætulisse? Id Paris ipse non dissimulat in Epistola v. 185.

O quoties dices, Quam pauper Achaïa nostra est!
Una domus quasvis urbis habebit opes.
Nec mihi fas fuerit Sparten contemnere vestram.
In qua tu nata es, terra beata mihi est.
Parca sed est Sparte: tu cultu divite digna es.
Ad talem formam non facit iste locus.
Hanc faciem largis sine fine paratibus uti,
Deliciisque decet luxuriare novis.
Quum videas cultum nostra de gente virorum;
Qualem Dardanidas credis habere nurus?

Hæc Horatio caussa fuit, cur caneret Ode 9. lib. 4.

.... comtos arsit adulteri
Crines, & aurum vestibus inlitum
Mirata, regalesque cultus,
Et comites Helene Lacæna.

Mirabatur Helena Paridis luxum, & comitatum, mirabatur opes peregrinas, quod nihil simile videret in Laconia, neque in aula Menelai; admiratio enim est affectio pauperum: contra qui divitiis abundant, copias aliorum non adeo magni faciunt. Quem Horatii locum accurate perpendit, atque egregie, ut solet, explicavit vir doctis-

ctiſſimus, atque ingenio plane ſingulari, Andreas Dacerius, in Commentario Gallico quantivis pretii ad eum poetam. * Durius educata fuerat Helena ἐκ μικρᾶς παρθένε, quam ut poſtea nupta munditiis nimiam operam daret. Nuda enim cum viris luctari conſueverat in gymnaſio: eamque ibi nudam quum aſpexiſſet Theſeus, concupivit, & primus rapuit. Paridem audiamus apud Ovidium v. 147.

Ergo arſit merito, qui noverat omnia, Theſeus:
Et viſa es tanto digna rapina viro:
More tuæ gentis nitidâ dum nuda palæſtrâ
Ludis; & es nudis femina mixta viris.

Ovidio concinit Propertius lib. 3. Eleg. 12.

Qualis & Eurotæ Pollux & Caſtor arenis,
Hic victor pugnis, ille futurus equis.
Inter quos Helene nudis capere arma papillis
Fertur, nec fratres erubuiſſe Deos.

Erunt fortaſſe qui objiciant, Homerum lib. 4. Odyſſeæ, ubi Helenam, a Troja reverſam, & conjugi Menelao reconciliatam, inducit ἰοδνεφὲς εἶρος, *violaceam lanam* colo nentem, ei argenteum calathum tribuere labiis auratis, & auream colum. Sed tunc Helena luxu Aſiatico depravata erat: præterea fuerunt hæc domus ac thalami ornamenta, non corporis. Majus negotium faceſſit locus Virgilii 1. Æneidos v. 647.

Munera præterea, Iliacis erepta ruinis,
Ferre jubet; pallam ſignis auroque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho,

B 2 Or-

* *Helene Lacena*] Ce mot *Lacena*, *Lacedemoniene*, fait toute la beauté de ces quatre vers, & par le moyen de cette ſeule Epithete Horace rend raiſon de la ſurpriſe & de l' admiration où Helene avoit été en voyant la magnificence & le pompeux équipage de Paris. Car les Lacedemoniens étoient fort ſimples dans leurs habits, & ils n' aimoient pas la dépenſe. Ovide dans la lettre de Paris a Helene: *Parca ſed eſt Sparte* &c.

Ornatus Argivæ Helenæ; quos illa Mycenis,
Pergama quum peteret, inconcessosque hymenæos,
Extulerat, matris Ledæ mirabile donum.

Respondemus tamen, Jovi παντοδυνάμῳ facile fuisse Ledam Spartanam mulierem, quam corruperat, pretiosis muneribus locupletare; quæ tum demum gestare inceperit Helena quum Trojam appulit, urbem luxu perditam, & a duritie Laconum plane abhorrentem. Præterea dicimus, nobis licitum esse ab Ovidio, Horatio, Dacerio non discedere, qui Helenæ ac Spartanorum parsimoniam & simplicitatem tantopere inculcant.

Immo πτέρυγες (Italice, *i gheroni*) tunicarum quas Lacænæ mulieres gerebant, inferius consutæ non erant, sed ita diducebantur, ut in incessu totum femur nudarent; unde Spartanæ dictæ fuerunt φαινομηρίδες. Id testatur Plutarchus sub finem vitæ Numæ, cujus afferam verba. Φαινομηρίδας τε γάρ αὐτὰς ἀποκαλȣ̃σιν, ὡς Ι"βυκος. ϗ ἀνδρομανεῖς ἰσορȣ̃σιν, ὡς Εὐριπίδης, λέγων, Αἵ σὺν νέοισιν ἐξερημȣ̃σιν δόμȣς, Γυμνοῖσι μηροῖς ϗ πέπλοις ἀνειμένοις. quod sane genus tunicæ muliebris in neutra Diptychi tabella compáret. Iccirco liquet, non significari Spartanam. Deinde, temporum heroicorum, quibus Helena vixit, nota certa est, in Græcia præsertim, forma puellarum simplex, & fere nullo fuco, nullis artis lenociniis adjuta. Priscas heroinas ita laudat poeta Umber lib. 1. Eleg. 2.

Sed facies aderat nullis obnoxia gemmis,
Qualis Apelleis est color in tabulis.

Præterea, si quis attentius alteram tabellam consideret, videbit, opinor, hastam & scutum non esse σχῆμα θαλάσσιον, & homini navigaturo minus convenire: ad eum pertinere potius qui terrestre iter meditetur; quo enim arma bellica in fluctibus & procellis? Hercules certe, apud Valerium Flac-

Flaccum Argonauticon libro I. v. 633. navi vectus nulli usui sagittas & clavam sibi esse intelligit, coorta tempestate:

Hæc iterant, segni flentes occumbere leto.
Magnanimus spectat pharetras, & inutile robur
Amphitryoniades -------

Plane igitur constat, Diptychi olim Quiriniani, nunc Vaticani ὑπόϑεσιν non esse Paridis adulterium, atque Helenæ raptum.

II. Endymionem vero a Luna seu Diana dilectum his tabellis exprimi non crediderim. Cur enim adolescens Deam sollicitat? cur ambit? cur supplici libello tentat? Tradunt sane fabulæ, Deam ipsam Endymionis amore captam, ad eum venatione fessum, & in Latmo dormientem, cælo relicto, ultro descendisse, atque osculari consuevisse. Formâ igitur adolescentis, non blanditiis, non epistolis delinita, in ejus amplexus ruebat. Quamquam suspicari quis potest, libellum in manu adolescentis ad astrorum disciplinam, & præcipue Lunæ, pertinere. Plinius enim libro 2. Nat. Hist. cap. 9. tradit, Endymionem ideo a Luna adamatum, quod varios ejus cursus primus observarit, & deprehenderit. Sed cetera in Diptycho non conveniunt. Nam primùm, vigilantem Endymionem inducere, adversatur notissimæ fabulæ; quem a Dea consopitum scribunt aliqui, ne illam cupiditati suæ, dignitate abjecta, indulgentem sentiret; & cujus ὕπνον, *somnum* scilicet, ἄτροπον, *immutabilem*, *perpetuum* vocat Theocritus Idyllio 3. Nudum præterea venatorem effingere, stolatam Deam, minus consentaneum est. Occurrit illud Propertii ex Eleg. 12. lib. 2.

Nudus & Endymion Phœbi cepisse sororem
Dicitur, & nudæ concubuisse Deæ.

Quid autem habet figura muliebris, unde cogno-

ſcamus, eam Lunam vel Dianam eſſe? Nulla in capite apparent cornua; abſunt arcus, pharetra, faces, quales in lapidibus, gemmis, & nummis antiquis huic Deæ tribuuntur. Edicit Callimachus Hymno in Dianam v. 264.

Μηδέ τινα μνᾶσθαι τὴν παρθένον. ὐδὲ γὰρ Ὦτος,
Οὐδὲ μὲν Ὠαρίων ἀγαθὸν γάμον ἐμνήστευσαν.

Nemo item ambiat hanc virginem: neque enim Otus,
Neque Orion bonas nuptias appetiverunt.

Videlicet male ceſſerat Oto atque Orioni, qui Dianæ virginitatem imminuere, eamque ſibi matrimonio copulare aggreſſi fuerant. Si quid igitur Diana virgo, hoc in genere, mortalibus umquam largita eſt, ſponte largita eſt, animo tantum ſuo obſecuta. Quod autem in altera Diptychi tabella juveni ſcutum apponitur, id ab Endymionis fabula abit quam longiſſime, ut non agnoſcas eumdem eſſe. Ceterum Cupido apud Lucianum in Dialogis Deorum ait, ſe numquam Dianæ appropinquare; quod eam intentam venatui, ἐκ φεύγουσαν ἀεὶ διὰ τῶν ὀρῶν, *ſemper fugientem per montes*, aſſequi nullo modo poſſit. Dixerit fortaſſe aliquis, Lunam a Diana accurate diſtinguendam; quandoquidem illam corruptam, & quinquaginta filiorum matrem, hanc perpetuo virginem legimus. At ſæpius confunduntur; immo Dea una, duo nomina habentur: fruſtra enim a fabulis conſtantiam requiramus.

III. Porro ſuſpicati ſunt aliqui, Cybelen, quæ & Tellus, & Magna Mater, & Mater Idæa, & Ops, & Rhea, & Berecynthia, & Dea Peſſinuntia olim vocata ſit, ipſique cariſſimum Atyn, Phrygium paſtorem, in his tabellis, ſaltem in priore, exhiberi. Eos, credo, in hanc ſuſpicionem perduxit adoleſcens formoſus, amputatis, ut videtur, genitalibus; quam τῶν αἰδοίων exſectionem

hu-

hujus Deæ sacerdotes, Galli & Corybantes appellati, furore ac superstitione instincti pati solebant. Liber etiam quem sinistra manu juvenis attollit, fortasse fuerit liber mysteriorum, certis quibusdam verbis & solennibus conscriptus, in quæ verba jurarent qui sacris impuris initiabantur, & se religione illa turpissima obligabant. Silentium quoque ab initiatis servari solitum, non obscure significare videtur mulier labium inferius adolescentis digitis comprimens. De hoc tacendi ritu Virgilius lib. 3. Æneidos v. 111.

Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiaque æra,
Idæumque nemus: hinc fida silentia sacris.

Debili tamen conjecturæ suffragari non possum. Nam præterquamquod insani & semiviri, si sculpantur in ebore, ac muneri mittantur, nuptiarum & amorum felicium minus apta exempla sunt; figuræ Diptychi signis & argumentis carent quæ in Atyn & Cybelen optime conveniant. Matrem Deorum fingebant veteres non puellari quidem facie, sed quæ παρακμὴν præferret, seu ætatis maturitatem. Nostræ autem tabellæ virgunculam exhibent, atque in ipso flore. Pudor deinde nimius, oculi non hilares, non procaces, non arguti; sed compositi, & verecunde in gremium dejecti puellam significant amoris adhuc rudem, quæ se flagitium committere existimet si cum mare colloquatur. Cybele autem, quod mater esset, immo avia & proavia, confidentiæ ac ferociæ plena fuit. Abest etiam ornatus qui Cybelen deceat: ubi enim, quæso, corona turrita? hac tamen præcipua nota Berecynthia dignoscebatur. Servius ad librum 10. Æneid. v. 254. *Civitates turritæ, quas terra gerit; unde cum turrita corona mater Deûm pingitur.* Ubi leo, insigne alterum? ubi pinus, quæ in sacris ejus colebatur? Atys vero, muliebri ve-

ſtimento indutus, non omnino nudus, fingi debuit. Nam ſemiviri Matris Deûm mulieribus potius quam viris accenſebantur; & virili veſte depoſita femineam ſumebant. Propterea Catullus Carm. LXII. Gallas idemtidem eos appellat, & de Atyne evirato loquitur tamquam de femina. Phrygium Cybeles amaſium, cum veſtitu ſuæ gentis, & braccatum quodammodo præfert marmor vetus apud Boiſſardum Tomo 3. Antiquit. Tympanum præterea, vel cymbalum, vel tibia buxea debuit affingi adoleſcenti, ſi Atys a Cybele dilectus exprimendus erat. His enim organis muſicis Galli ſemper utebantur, quæ mirum in modum Deam oblectabant, & ejus quondam crepundia fuerant. Omitto in re manifeſta teſtes non neceſſarios. Quum igitur in Diptycho hæc omnia deſiderentur, iccirco affirmari poteſt, ad Atyn & Cybelen figuras propoſitas non pertinere.

IV. Deinceps videamus, an Veneri, & Adonidi quod in his tabellis delineatum eſt, accommodari poſſit, nec ne. Profecto juvenis *καλός τε, μέγας τε*, *talos a vertice pulcher ad imos*, gracilis, nudus, venabulum dextra tenens, cane appoſito, heroem illum ex nefario Cinyræ patris cum filia Myrrha concubitu ſuſceptum, Veneris delicias, primo aſpectu ſignificare poſſit. Procerâ ſtaturâ eſt, qualis in adoleſcente laudatur: docet enim Hippocrates ipſe aphoriſmo ultimo ſectionis alterius, *μεγέθει σώματος ἐννεάσαι, ἐλευθέριον (εἶναι) καὶ οὐκ ἀειδές*. *in procero corpore juventutem exigere, liberale eſſe, nec indecorum*. Nudus effingitur, quum ad membrorum elegantiam apertius oſtendendam, tum ut expeditus in venando ſit. *Ἐνδρομίδας* tamen gerit, aptos currentibus calceos, *ne* ſcilicet *duri ſentes, neve aſpera lædat Glæba pedes*. Canis & venabulum, quo ſtudio is maxime teneatur, ſatis de-

declarant. Videtur autem a Dea mœrente, animique dubia veniam discedendi petere. Sed quid sibi vult libellus in sinistra manu? Cur adolescens non Deam potius alloquitur, osculatur, amplectitur, mutui amoris fiduciâ? Cur virilibus caret? nondum sane in aprum inciderat θανατηφόρον, a quo vulnus in ea parte corporis acciperet. Sic enim Ovidius lib. 10. Metamorph. de morte Adonidis v. 710.

Forte suem latebris, vestigia certa secuti,
Excivere canes; silvisque exire parantem
Fixerat obliquo juvenis Cinyreïus ictu.
Protinus excussit pando venabula rostro
Sanguine tincta suo: trepidumque, & tuta petentem
Trux aper insequitur: totosque sub inguine dentes
Abdidit; & fulvâ moribundum stravit arenâ.

Idem poeta lib. 3. Amorum Eleg. 9.

Nec minus est confusa Venus moriente Tibullo,
Quam juveni rupit quum ferus inguen aper.

Tradunt quidem οἱ μυθογράφοι, ut animadvertit Clarissimus Gorius, ἀνδρόγυνον fuisse Adonidem: at hic neque mas, neque femina est. Quod autem pertinet ad Venerem; minus mihi probatur, eam hic exhiberi matronali & Junonio cultu, ac pudore quodam pæne subrustico; quæ ab hilaris Deæ moribus longe abhorrent. Illud etiam animadversione dignum est, tradere fabulas, Cupidinem non admota face matris pectus accendisse, ut deperiret Adonidem; quod cernimus in tabella: verum sagittæ cuspide, non datâ operâ, sed temere, ac forte fortunâ, destrinxisse. Id testatur Naso Metamorph. lib. 10. v. 524. cujus auctoritas in historia præsertim fabulari magna est:

Jam placet (Adonis) *& Veneri, matrisque ulciscitur ignes.*
Namque pharetratus dum dat puer oscula matri,

In-

Inscius exstanti destrinxit arundine pectus.
Læsa manu natum Dea reppulit. altius actum
Vulnus erat specie: primoque fefellerat ipsam.

Porro, quæ in altera tabella continentur, si referantur ad Venerem, non amores Adonidis, at Veneris cum Marte adulterium potius indicabunt. Robustum tamen, barbatum, lato & valido pectore Martem prisci effingebant; non tenerum, imberbem, & qui ad virginis formam prope accederet.

Nemo est feroci pectorosior Marte,

ait Auctor Liberi Carminis Epigr. 36. Postremo, hæc omnia juvenibus uxores ducturis, & puellis nupturis inauspicata & infausta fuerint. Nam quod Gorius docte commemorat, Adonidem sepulcris insculptum haud semel conspici, a Venere abeuntem, quæ propterea lacrimetur, amati juvenis discessum ægre ferens, id vero nuptiarum lætitiæ, atque amorum prosperitati omnino adversatur. Hoc autem Diptychum, nuptiale & amatorium esse volumus.

[V. Quod autem J. Georgius Wacterus, vir singulari doctrina, priorem Diptychi tabulam Adonidi accommodat, qui ab inferis redux afferat Veneri decretum Calliopes, cujus decreti vi Proserpina & Venus debeant amore ipsius alternis vicibus frui, singulæ sex mensibus; id, pace dixerim viri egregii, minus placet. Primùm enim, quum satis ostensum fuerit ab acutis hominibus, quorum judicium & nos libentissime secuti sumus, duas tabellas eburneas ad unum idemque Diptychum pertinere, iccirco non satis est si unam tantum vel alteram fabulæ alicui vel historiæ significandæ aptare studeamus. Deinde, dolere Venerem quum ob rivalitatem Proserpinæ, tum ob jacturam ἀῤῥενότητος in corpore Adonidis; quod vult

Wa-

Wafterus; duæ ſunt doloris cauſſæ inter ſe omnino contrariæ. Nam quæ luget juvenem virilitate ſpoliatum, propter quam præcipue illum amaverat, nullam ſibi deinceps rivalem in hujuſmodi amore timere poteſt. Præterea, ſi Adonis redivivus, adhuc inguinibus captus erat, quomodo poterant Proſerpina & Venus amore ejus alternis vicibus frui? Neque cauſſam ullam video, cur ſi Adonis fingatur poſtliminio ad vitam redux, non etiam pars illa rurſum vivere debeat, qua ſe quondam Veneri marem probaverat. profecto ſine hac ἀναστάσει καὶ παλιγγενεσίᾳ Calliopes decretum inutile futurum erat. ut illud mittam, Veneri gaudendum potius, quam dolendum fuiſſe, quod Adonidem ab apro occiſum, atque ita ſibi prorſus ereptum, præter ſpem, aliquot ſaltem anni menſibus jam ſecum habere poſſet.]

VI. Non defuerunt qui nudum juvenem, cum venabulo & cane, ad Meleagrum referrent, Œnei filium, heroem fortiſſimum, ex numero Argonautarum; apro Calydonio interfecto, Atalantæ Jaſii ſeu Schœnei filiæ amoribus, ac demum Althææ matris crudelitate, atque ipſo mortis genere celeberrimum. Horum ſententiæ blandiri quodammodo poterat habitus puellæ ſuccinctus in ſecunda tabella, quaſi ad iter cum amatore ineundum paratæ; tradit enim Apollodorus lib. 1. Bibliothecæ, Atalantam, virilis animi feminam, inter Argonautas navigaſſe ad vellus aureum repetendum. Fibula etiam in ebore ſculpta, capillorum poſitus, & forma quam huic virgini tribuit Ovidius, ſuffragari videntur. Ita enim lib. 8. Metamorph. v. 317.

- - - - nemoriſque decus Tegeæa Lycei.
Raſilis huic ſummam mordebat fibula veſtem;
Crinis erat ſimplex, nodum collectus in unum.

....

. . . .

Talis erat cultus; facies, quam dicere vere
Virgineam in puero, puerilem in virgine posses.

Desunt nihilominus alia signa potiora : illud in primis, ab Ovidio non prætermissum eodem loco:

Ex humero pendens resonabat eburnea lævo
Telorum custos : arcum quoque læva tenebat.

Neque chlamys, aut syrma, neque stola, umbratiie matronarum indumentum, convenit puellæ venatrici, expositæ olim jussu patris in silvis, ab ursa educatæ, & quæ altissimorum Arcadiæ montium vertices incoleret, omne virorum colloquium devitaret, feras cursu velocissimo & jaculis assidue persequeretur. Hæc scilicet procos terribiles Hylæum & Rhœcum, ex genere Centaurorum, sagittis confectos humi stravit : hæc suem Calydonium vulneravit prima ; ob id capite feræ, virtutis nimirum præmio, ac tamquam opimo spolio, a Meleagro donata. Κορικοῦ τι, καὶ ῥαδινοῦ οὐδὲν εἶχεν. οὐ γὰρ ἐκ θαλάμου προῄει, οὐδὲ ἦν τῶν ὑπὸ μητράσι, καὶ τίτθαις τρεφομένων. *Puellare aut solutum nihil quicquam præferebat. neque enim de thalamo prodierat : neque erat ex earum genere quæ vel a matribus, vel a nutricibus aluntur.* Utor verbis Æliani ex capite 1. lib. 13. ποικίλης ἱστορίας, ubi accurate puellam describit, atque in descriptione sibi placens, rhetorum & sophistarum myrothecia consumit. Vix autem se cuiquam conspiciendam Atalanta offerebat : eam tantummodo in transcursu, instar fulguris, aut stellæ trajicientis, nonnumquam cernebant, dum venationi operam daret : statim vero in quercetis & fruticetis latebat. Propertius iccirco eam sævam & duram vocare non dubitavit Eleg. 1. lib. 1.

Milanion nullos fugiendo, Tulle, labores
Sævitiam duræ contudit Iasidos.

Quan-

Quantum igitur abeunt duæ *εἰκόνες* tabellarum muliebres ab Atalantæ indole & cultu exprimendo! Sed Melager ipse, lacertosus, & vultu magis truculento effingi debuerat, non tener ac delicatus, & Ganymedi similis, vel Adonidi; ut in Diptycho. Postremo, caput apri numquam in statuis Meleagri, & nummis ad eum pertinentibus omittebatur. Figuræ igitur propositæ non sunt Meleager & Atalanta.

VII. Jam opiniones illorum consideremus qui, missis Græcis fabulis, ex Romana Historia Diptychi argumentum eruere ac sumere conati sunt. Et primùm quidem in vultu formosi adolescentis Clarissimus Oliverius agnoscere sibi videtur oris lineamenta M. Aurelii Antonini Philosophi Imperatoris, cui Antoninus Pius filiam suam Faustinam matrimonio conjunxit: qualia nimirum lineamenta occurrunt in numismatis ad eum Principem spectantibus. Viderit illustris Academia Gallica, quæ maturo ádmodum judicio & circumspecto pronuntiavit, nullam figuris harum tabellarum similitudinem intercedere cum antiquorum imaginibus, quæ per nummos, gemmas cælatas, & statuas veteres nobis innotuerunt. Viderit celeberrimus Maffejus, qui periculosum omnino censet, vagis istiusmodi figuris, ac nihil certi, nihil explorati præferentibus nomina imponere. Hujus tamen sententiæ propugnatoribus hæc a nobis animadversa fortasse faverint. Si Julium Capitolinum audimus, Antoninus philosophus *amavit pugilatum, luctamina, & cursum ----- pila lusit apprime, & venatus est*. Scimus autem, pugiles, luctatores, *δολιχοδρόμους*, *δισκοβόλους*, & qui ludebant pila, nudos olim (verendis tantum opertis) in gymnasio exerceri solitos, ut ad hæc agenda leviores ac magis expediti essent. Ungebantur etiam,

iam, & ceromate oblinebantur, ut facilius ex adversarii complexibus elaberentur, & ne corpus nimio sudore diffluerent, vel immodica διαπνοῇ; quod unctio & ceroma prohibebat. Γυμνάσιον vero apud Græcos, harum exercitationum auctores, ἀπὸ τοῦ γυμνοῦ, *a nudo*, sic appellatum, res notissima est. Propterea dissolutus ille Hispanus Epigr. 68. lib. 3.

Huc est usque tibi scriptus, matrona, libellus.
Cui sint scripta rogas interiora? mihi.
Gymnasium, thermæ, stadium est hac parte; recede.
Exuimur: nudos parce videre viros.

Venabulum porro additum, studium Antonini significare possit quo is, adolescens, tenebatur, priusquam ludicris omnibus abjectis, serio philosophari cœpisset. Illud quoque hanc opinionem juverit, quod ætate Capitolini *in multis domibus, M. Aurelii statuæ consisterent inter Deos Penates*; tantopere optimi Principis memoriam homines amabant & venerabantur. Refert autem Dionysius Halicarnasseus lib. 1. Antiqu. Rom. Penates hastatos fingi consuevisse. Adolescentis figura demessis genitalibus, vel certe non apparentibus, Antonini continentiæ σύμβολον esse quis dixerit. Nam ipse libro 1. τῶν εἰς ἑαυτὸν, Diis immortalibus gratias agens, illis, præter cætera, se debere profitetur, τὸ τὴν ὥραν διασῶσαι· τὸ μὴ πρὸ ὥρας ἀνδρωθῆναι, ἀλλ' ἔτι καὶ ἐπιβαλεῖν τοῦ χρόνου. h. e. *quod ætatis florem indelibatum servaverit, nec ante tempus justum virilitatis specimen dederit, sed ultra etiam quam opus erat, id facere distulerit*. Ex quibus verbis, recte conijcere possumus, eum usque ad Faustinæ nuptias incorruptam castitatem servasse; atque impudicæ mulieri virum singulari temperantia contigisse: quod, iis præsertim temporibus, miraculo proximum fuit. Ob has tamen ratiunculas nolim existimare, Imperatorem adeo probum ac frugi, specie

cie nudi juvenis turpiter in tabella expressum; qui, teste Capitolino, *fuit a prima infantia gravis;* qui postea Princeps factus verecundiam & modestiam ita promovit, ut *lavacra mixta edicto submoveret;* ea nimirum balnea in quibus viri & mulieres promiscue lavarent. Sed neque tantam severitatem, quantam præfert imago muliebris in priore tabella, crediderim convenire Faustinæ; neque rursus licentiam ejusmodi, ut ad eam stolatam, & palla circumdatam, sponsum sine vestibus adire deceret. Illud vero in primis animadvertere oportet, si hoc Diptychum ad rem uxoriam pertineat, ut sane pertinet, Faustinam minus idoneam esse quæ omen præbeat felicibus nuptiis. Fuerunt enim qui traderent, ab ea filium Commodum, bipedum nequissimum, ex gladiatore quodam, non ex marito, conceptum: & *satis constat, eam apud Cajetam conditiones sibi & nauticas & gladiatorias elegisse;* nempe nautarum & gladiatorum inspectis corporibus, validissimum quemque ex illis & maxime salacem sibi ad concubitum segregasse. Quæ tamen uxoris flagitia M. Aurelius aut nescivit, aut dissimulavit: siquidem illam in calce lib. I. τῶν εἰς ἑαυτὸν, appellat *πειθήνιον, φιλόστοργον, καὶ ἀφελῆ γυναῖκα· obsequentem uxorem, amantem, ac simplicem.* Immo laudavit mortuam, *petiitque a senatu, ut honores ei ædemque decernerent:* denique malis rumoribus flagravit, quod Tertullum, Utilium, Orphitum, Moderatum, qui adulteri Faustinæ audiebant, ad magistratus evexit. Quare igitur tabellæ nostræ ad Antoninum & Faustinam referendæ non sint, satis ostendi.

VIII. Si vero Titi Cæsaris, qui statim post Vespasianum patrem imperavit, & Reginæ Berenices amores Quirinianum Diptychum significaret, pretium illi accederet a majori antiquitate. Profe-

fecto figurarum elegantia artis & artificis excellentiam clamat: supererant autem Titi temporibus Augustæi sæculi reliquiæ; vivebant statuarii, pictores, architecti nobiles; quod vel in Amphitheatro illo Romano, jussu Vespasiani ædificato, & omnium pæne ingentium operum famam supergresso manifeste olim apparuit, & etiamnum appareret, nisi barbaræ nationes, & barbara ingenia eruditorum oculis tantam voluptatem invidissent. Berenice a Tito dilecta, mulier Judaici generis, patrem habuit Agrippam Aristobuli; matrem Cyprum filiam Phasæli, teste Josepho Antiquit. Judaic. lib. 18. Desponsa primum fuit Marco, filio Alexandri Lysimachi Alabarchæ: non tamen ipsi nubere potuit, ante nuptialem diem morte prærepto. Deinde Agrippa Herodi fratri suo virginem locavit, quum Claudius Imperator, precibus Agrippæ victus, Herodem Chalcidis regem fecisset. Post mariti mortem, aliquanto tempore Berenice apud fratrem Agrippam vidua commorata est. Sed quum rumores in dies increbescerent, reginam cum fratre corpus miscere, ea, ut indigni facinoris opinionem difflaret, persuasit Polemoni Ciliciæ regi, ut se duceret; prius tamen περιτομὴν Judaicam perpessus. Quod conjugium breve admodum fuit: discessit enim a Polemone Berenice, ob intemperantiam, ut ferunt. Postea videtur Hierosolyma rediisse, atque ibi fuisse. Certe magno *animo* Vespasiani *partes juvit, florens ætate formaque, & seni quoque Vespasiano magnificentia munerum grata;* ut narrat Tacitus lib. 2. Hist. Idem scriptor eodem libro, non procul ab initio, loquens de Tito: *Neque abhorrebat*, inquit, *a Berenice juvenilis animus: sed gerendis rebus nullum ab eo impedimentum*. Forma videlicet reginæ Titum juvenem capiebat; dona magnifica Vespasianum avarum se-

nem.

nem. Thesauros enim ingentes possidebat Berenice. Gemmata igitur fibula, & regia chlamys pendens ex humeris, huic mulieri locupletissimæ bene convenire possit: cujus etiam adamantem permagno æstimatum Juvenalis commemorat Sat. 6. v. 155.

--- adamas notissimus, & Berenices
In digito factus pretiosior: hunc dedit olim
Barbarus incestæ, dedit hunc Agrippa sorori.

Ad quem poetæ Aquinatis locum ridicula prorsus & pudenda est Scholiastæ Veteris ἀνιστορησία, qui mira ibi somnia comminiscitur. Ceterum *libido* in Tito suspecta erat; quod testatur Suetonius in ejus Vita cap. 7. *propter insignem reginæ Beronices amorem, cui etiam nuptias pollicitus ferebatur*. Cum Suetonio facit Xiphilinus: Βερενίκη, inquit, καὶ τῷ Τίτῳ συνεγίγνετο. *Berenice & cum Tito coire cœpit*. Idem auctor postea: Προσεδοκᾶτο δὲ γαμηθήσεσθαι αὐτῷ. καὶ πάντα ἤδη ὡς καὶ γυνὴ αὐτοῦ ἐποίει. h. e. *Spes erat, eam Tito nuptum iri: jam enim omnia, ut si esset uxor, gerebat*. Cum Agrippa enim fratre Romam venerat, & in Palatio habitabat. De Berenice Josephus præcipue consulendus libro 18. 19. 20. Antiquitatum Judaicarum, item lib. 2. de Bello Judaico: ex recentioribus autem Samuel Pitiscus in Commentario ad Suetonium. Ejus etiam mulieris & Agrippæ fratris meminerunt Actus Apostolorum cap. 25. ubi ea appellatur Βερνίκη. Ob hæc omnia, si conjecturis licentius indulgere velimus, dicere poterimus, in priore Diptychi tabella, nudum juvenem, qui Titum repræsentet, ideo nullum vestigium τῶν αἰδοίων præseferre, quod scilicet Berenice, mulier Judæa, ab homine *incircumciso* abhorreret; ac propterea pars illa qua Titus vir erat, dissimulari deberet: vel potius quasi Titus reginæ polliceretur, se quoque passurum πε-

ειτομλώ, ut ejus coniugio potiri posset ; quod antea Polemoni Ciliciæ regi contigerat . Etsi enim Romæ nihil odiosius , nihil abjectius esset quam Judæi , nihilominus Romanorum superstitio tanta erat, ut ex illis plures Judaicas leges observarent, ac , si diis placet , etiam circumciderentur . Videndi , præter alios , Horatius Sat. 9. lib. 1. & Juvenalis Sat. 14. Liber porro quem adolescens , in eburnea tabella , manu extollit , significabit fortasse,

Tradidit arcano quodcumque volumine Moses,

ut verbis utar Aquinatis poetæ loco paullo ante memorato ; non secus ac si Titus promitteret Berenicæ, Judaicam religionem se in posterum colere velle . Nam magni etiam duces ac reges , mulierum peregrinarum amore insanientes, nihil illis petentibus denegare potuerunt . Ita & Cleopatra Ægypti regina , *quidlibet impotens sperare*, ab Antonio Triumviro, ut ait Propertius lib. 3. Eleg. 9.

Conjugii obscœni pretium Romana poposcit
Mœnia, & addictos in sua regna patres.

Quod confirmat Florus Epitomæ rerum Romanarum lib. 4. cap. 11. *Hæc mulier Ægyptia*, inquit , *ab ebrio imperatore , pretium libidinum Romanum imperium petit. Et promisit Antonius: quasi facilior esset Partho Romanus*. Obtinuisset autem ab amatore id quod petiverat ; sedes imperii Roma Alexandriam translata fuisset ; imperium ipsum non amplius Romanum , sed Alexandrinum , vel Ægyptium appellatum foret ; nisi Octaviani fortuna incœptis tam turpibus obstitisset . Quid multa ? Salomon ipse , regum sapientissimus , ac θεόπνευσος , ut legimus lib. 3. Regum cap. 11. *adamavit mulieres alienigenas multas --- his copulatus est ardentissimo amore --- quumque esset jam senex, depravatum est cor ejus per mulieres , ut sequeretur deos alie-*

lienos. Quæ quamquam ita sunt, nihilominus mihi certum est, harum tabellarum figuris non Titum & Berenicen Agrippæ Aristobuli filiam, sed quosvis alios potius indicari. Nam in Tito fuit *oris decor cum quadam majestate*, si Tacitum audimus Hist. lib. 2. *forma egregia*, *& cui non minus auctoritatis inesset quam gratiæ*, si Suetonium in ejus Vita cap. 3. quod nummi etiam veteres manifesto testantur. Contra, juvenis in Diptycho expressus, mollis est, imberbis, glaber, nulla in facie auctoritate. Deinde Titus, tantus dux, quum Berenicen amaret, non primam ætatem agebat, sed jampridem adoleverat, & ex ephebis excesserat. His addi potest, *neque procera statura*, *& ventre paullo projectiore* fuisse Titum, eodem Suetonio teste cap. 3. Procerus autem adolescens noster est, ac plano ventre. Postremo, Titi conjugium a Berenice appetitum & speratum, Romanis moribus infaustum, obscœnum, pessimi augurii futurum erat. Iccirco nuptiis felicibus accommodari nullo modo potest.

IX. Ceterum, parum aberat quin assentirer Clarissimi Baldini conjecturæ, existimantis, Diptychum hoc nobilissimum commode referri posse ad Nuptias Honorii Imperatoris, pueri ad eam diem impuberis, & Mariæ, filiæ Stilichonis Comitis & Serenæ Reginæ: nisi quædam meæ cogitationes inferius proponendæ me aliorsum traxissent, & (ut solemus omnes nobis ipsi blandiri) caussa mihi fuissent, ut assensum sustinerem. Claudianus, poeta maximus, Honorii pulchritudinem miris laudibus celebrat. Novimus quidem, hoc poetas facere jure suo, ut ad res augendas, extollendas, ornandas, ὑπερβολαῖς utantur: si tamen hujusmodi laudes in laudatum Principem nullo modo convenissent, aperta nimis & impudens adulatio stoma-

chum Honorio moviſſet. Quid, quod & hiſtorici Claudiano ſuffragantur? Honorium Theodoſio patri non mente ſolum, ſed etiam formæ ſplendore perſimilem fuiſſe, tradit Paullus Diaconus libro xv. De Theodoſio autem ita Victorinus apud Caſparem Barthium in Commentario ad Claudianum: *Fuit Theodoſius moribus & facie Trajano ſimilis, quantum ſcripta veterum & picturæ docent. Sic eminens ſtatus, eadem membra, par cæſaries.* Monumenta etiam priſca Honorium formoſum exhibent. A puero venandi ſtudioſus fuit; quod pariter Claudianus commemoravit in Epithalamio. De ipſo enim, qui animo ſpem coniugii præcepiſſet, ita cecinit v. 5.

Non illi venator equus, non ſpicula curæ:
Non jaculum torquere libet; mens omnis aberrat
In vulnus, quod fixit Amor. ----

Propterea venabulum, canis, atque ἐνδρομίδες non abludunt. Cupido autem, in priore tabula, remiſſo arcu, dicere videtur illud memorati poetæ v. 117.

----- *immane tropæum*
Rettulimus. noſtrum jam ſentit Honorius arcum.

Sponſæ vero pulchritudinem ita Claudianus deſcribit eodem poemate a verſu 264.

Quæ propior ſceptris facies? quis dignior aula
Vultus erat? non labra roſæ, non colla pruinæ,
Non crines æquant violæ, non lumina flammæ.
Quam juncto leviter ſeſe diſcrimine confert
Umbra ſupercilii! miſcet quam juſta ruborem
Temperies! nimio nec ſanguine candor abundat.
Auroræ vincis digitos, humeroſque Dianæ.
Ipſam jam ſuperas matrem ---

In altera præcipue Diptychi tabella, ubi nupta, jam ex virgine mulier, thalamum relinquere videtur, eximiam formam aſpicimus, & *ſcitum*, ut

ut ait Comicus, *filum mulieris:* miras in vultu illecebras, miras veneres, miros affectus: nisi quod litteris traditum est, uxorem illam primam Honorii, florenti admodum ætate, virginem decessisse; quod propter ætatis teneritudinem virile officium Princeps nondum fungi potuisset. Amor vero sine alis pares coronas duobus conjugibus offerens, illis Claudiani versibus mire consentit: (v. 202.)

Tu festas, Hymenæe, faces; tu, Gratia, flores
Elige; tu geminas, Concordia, necte coronas.

Liber ipse in manu adolescentis donum videtur, sponsæ gratissimum futurum, ac, loco τῦ συμβόλυ, Mariæ singularem eruditionem significare; de qua summus idem poeta. v. 231.

- - - *exemplaque discit*
Prisca pudicitiæ: Latios nec volvere libros
Desinit aut Grajos, ipsa genitrice magistra.

Crispa tamen & inferne detonsa, ut videtur, coma adolescentis, in priore tabella, versiculo illi de Honorio adversatur,

Ludentque ventis instabiles comæ;

fluens enim describitur ac promissus capillus, qualis nempe puerum id ætatis decebat. Sed hoc leve est. Illud gravius; figuras adeo concinnas, & affabre sculptas, non esse rudis ac pæne barbari sæculi, nimirum quarti a Christo nato, & postremis quidem annis. Ferunt enim, regales illas nuptias celebratas anno Christi CCCXCVIII. Non diffitebor tamen, artes imitatrices illis etiam temporibus excultas, & in pretio habitas. Ut enim taceam de poesi; qua tunc excelluit Claudianus, & antiquiores poetas provocavit, ingenio, & inventionis ubertate nulli secundus; pingebant certe illa ætate, immo se viris principibus picturâ commendare studebant. Lectarum enim virginum

imagines in tabella pictæ ad principes mittebantur qui de uxore ducenda cogitarent, ut data optione, omnium pulcherrimam seligere possent. Id autem se facere noluisse, profitetur Honorius, quem ita Claudianus in Epithalamio loquentem inducit v. 23.

Non ego, luxuriem regum moremque secutus,
Quæsivi vultum tabulis: ut nuntia formæ
Lena per innumeros iret pictura penates:
Nec variis dubium thalamis lecturus amorem
Ardua commisi falsæ connubia ceræ.
Non rapio præceps alienæ fædera tedæ,
Sed quæ sponsa mihi pridem, patriisque relicta
Mandatis, uno materni sanguinis ortu
Communem partitur avum ---

X. Ingeniosum porro commentum est, si quod aliud, viri doctissimi Alexii Symmachi Mazochii, nullam in ebore Quiriniano veterem fabulam vel historiam agnoscentis, verùm in priore anaglypto mentionem tantummodo & repromissionem futurarum nuptiarum; quod negotium totum per servum aliquem transigi olim oportuerit. Juvenem autem in Diptycho expressum, tamquam internuntium & sequestrum, ignobilem quemdam servum fuisse putat Mazochius, de eunuchorum peregrinorum genere: qui propterea fictus sit a scalptore sine ullo virilitatis vestigio. Existimat quoque, eunuchis heræ ministrantibus vix aliter quam nudis apparere licuisse. Hanc opinionem confirmat allatis nonnullis Claudiani versibus ex libro 1. in Eutropium: additque, eunuchum viatorem peregre advenientem, non aliter quam nudum ad illustris virginis penetrale adire par fuisse; ut manifesta exsectio omnem furtivæ libidinis suspicionem amoveret: vel saltem id scalptori tribuendum, qui certa hujusmodi nota eviratum significare voluerit. Nihil

sa-

ſane ſollertius excogitari potuit ab homine, hoc noſtro tempore, cum paucis aliis, τῆς ἀρχαιολογίας τῆς ῥωμαϊκῆς, ἢ τῆς ἑλληνικῆς, in Italia, principatum tenente. Cujus tamen ſententiæ ipſe aſſentiri non poſſum. Primum enim, qui proxenetæ nuptiarum erant; ſeu conciliatores, interpretes, internuntii, pronubi, παρανύμφοι; dicebantur etiam auſpices; quod teſtatur Vetus Gloſſarium. Conſueverunt Romani per plura ſæcula, matrimonium contracturi, auſpices adhibere, qui auſpicia peterent. Hic mos paullatim obſolevit; ſed in locum auſpicum proxenetæ ſucceſſerunt, apud quos antiquæ conſuetudinis veſtigia remanerent, ſervato ipſo nomine auſpicum. Quod colligunt viri docti ex Valerio Maximo libro 2. Memorabilium cap. 1. Propterea ſcribit Cicero libro 2. De Divinatione: *Nihil fere quondam majoris rei, niſi auſpicato, nec privatim quidem, gerebatur. quod etiam nunc auſpices nuptiarum declarant, qui re omiſſa nomen tantum tenent*. Curabant hi auſpices, ut contrahentes profiterentur, ſe liberorum procreandorum cauſſa convenire; quæ formula in libris Juriſconſultorum vulgaris admodum ac trita eſt. Dabant etiam operam, ut quod conventum erat, rite fieret, tabuliſque mandaretur. Apud eos præterea de dote pacta fiebant & ſtipulationes. Quæ omnia honeſta miniſteria fuerunt, &, ut mihi quidem videtur, ingenuis potius aut libertis, quam ſervis hominibus magis accommodata. Potuítne igitur liberorum cauſſa convenientibus foedius aut infelicius auſpicium obtrudi quam ipſe auſpex eunuchus, qui amputatis prorſus genitalibus, portenderet ſponſæ ſterilitatem? Nemo neſcit, antiquos horum hominum exſectorum vel occurſum formidaviſſe ac diligenter caviſſe: tantum abeſt ut iis potiſſimum ad ſponſalia firmanda uti

mos esset. *Occursu læderet omnes*, ait Claudianus de Eutropio eunucho lib. I. in eundem. v. 123. ubi tamen ad illius quoque senectutem, maciem, oris turpitudinem, non ad vitium tantummodo exsecti corporis, a poeta respici fateor.

Ceterum, quod Clarissimus Mazochius non dissimulat, sollertissimis antiquitatum indagatoribus ad hanc diem ignotum fuisse, eunuchos incessisse ac ministrasse dominæ nudos; qui mos nunc primum e tenebris eruatur; id mihi etiam atque etiam considerandum est. Sordidum, sane, ac flagitio proximum haberi debet, nudum incedere, &, non dicam honestæ mulieri, eique virgini, sed etiam domino nudum apparere, nulla urgente necessitate. Iccirco si veteres hac consuetudine utebantur (quod mihi nondum persuasum est) rustici & barbari fuerunt, qui sordibus nimirum & re obscœna gauderent. Neque locus Claudiani ex libro I. in Eutropium v. 105. a Mazochio allatus hanc sententiam juvare aut stabilire potest:

--- Eous rector Consulque futurus
Pectebat dominæ crines, & sæpe lavanti
Nudus in argento lympham gestabat alumnæ.
Et quum se rapido fessam projecerat æstu
Patricius roseis pavonum ventilat alis.

Fuerat scilicet Eutropius, qui ad Consulatum postea ludo fortunæ pervenit, eunuchus balnearius, sive aquarius; quod villissimum genus mancipiorum. In balneis autem famulos nudari concedebat ipsa necessitas. Multa propterea licebant lavantibus, & iis qui lavantes curabant, quæ extra balneum culpa & nota non caruissent. Cicero ad Papirium Pœtum Epist. 22. lib. 9. *Suppédit, flagitium est. jam erit nudus in balneo, non reprehendes*. Epictetus autem Enchiridii cap. 4. ita de balneis publicis; Ἐὰν λυσόμενος ἀπίῃς, πρόβαλλε σε-

σεαυτῷ τὰ γινόμενα ἐν βαλανείῳ· τὰς ἀποῤῥαίνοντας, τὰς ἐνσειομένας, τὰς λοιδορᾶντας. Si lotum abis, propone tibi quæ in balneo fiunt; aspergentes, incutientes, convicientes. Non igitur eunuchi dominabus suis nudi semper apparebant: quod apud Claudianum *τὸ sæpe* satis ostendit. Neque nudus erat Eutropius quum alumnæ suæ comam pecteret, vel æstuanti ventulum faceret. Id liquet ex Eunucho Terentiana Act. 3. sc. 5. Quum enim Chærea adolescens, veste commutata, ad Thaidem pro eunucho deductus esset, eo consilio, ut Pamphilam virginem, in domo Thaidis commorantem, cujus amore flagrabat, vitiare posset; non illam comitatur in balneum, ubi eum exui oportuisset, atque ita omnibus prodere se non esse quem simulabat: sed indutus exspectat dum ea lavet. deinde reversam, & in lecto collocatam sumto flabello frigefactat. Ipsum loquentem audiamus:

Dum hæc mecum reputo, accersitur lavatum interea virgo:
It, lavit, redit; deinde eam in lectum illæ collocarunt.
Sto exspectans, si quid mihi imperent. venit una, Heus tu, inquit, Dore,
Cape hoc flabellum, ventulum huic sic facito, dum lavamus:
Ubi nos laverimus, si voles, lavato. accipio tristis.

Eutropius igitur, de quo Claudianus, nudus alumnæ suæ serviebat in balneo: sumta vero iterum veste, flabello pavonino eamdem cubantem ventilabat. Quamobrem nudus adolescens quem præfert ebur Quirinianum, si quid video, haudquaquam eunuchis accensendus est.

XI. Hactenus, cur aliorum conjecturæ mihi parum probentur, quoad ejus fieri potuit, declaratum est. Nunc eo confidentius quid mihi ipsi de hac

hac eadem re in mentem venerit, exponam, quod certissima & explorata in argumentis hujusmodi afferre non liceat, & probabilibus contenti esse debeamus. Satis enim futurum existimo si notam aliquam fabulam vel historiam selegerimus, cui περιστάσεις omnes imaginum quæ in ebore laudato continentur, nulla vi adhibita, accommodari possint. Ut autem *refellere sine pertinacia, ita refelli sine iracundia paratus sum.*

Fateor primùm libentissime, doctorum virorum, qui hæc prius tractaverunt, cogitata non mediocri mihi adjumento fuisse, ut ad hoc quasi convivium cum hac mea qualicumque symbola accedere possem: *οὐ γὰρ ἐργώδης ἡ μίμησις κατὰ τὴν τῆς ἀφαιρέσεως ὑφήγησιν*. Deinde illud præfabor, assentiri me existimantibus, hæc *ἀνάγλυπτα* quantivis pretii, antiquum esse opus, neque sæculis hisce postremis ad veterum operum imitationem elaboratum. Rudem vero architecturam non obstare, quominus ejus vetustatem certam & compertam habeamus. Nam raro admodum pictorem, aut cælatorem invenias ita sollertem, atque *ἀμφιδέξιον*, ut *ἔργα* simul & *πάρεργα* in tabulis suis eadem cura, & pari omnino arte perficiat. Sunt qui hominem scite exprimant, cetera levius adumbrent. Sunt qui effingendis quadrupedibus, avibus, piscibus gloriam comparare studeant. Sunt qui agros, nemora, pascua, solitudines, amœnos variosque prospectus, flores item ac fructus, litora, portus, maris tempestates, ædificia denique, aut rudera ædificiorum egregie ob oculos ponant. Unicuique proprium studium & consilium est; neque ab omnibus omnia æque postulanda. Quid igitur vetat, in opere antiquo imagines elegantes, rudem, *ἀσύμμετρον*, barbaram, vel neglectam potius architecturam apparere? Nam quo pertineant addita conchylia, in-

fe-

ſerius explicabo. Unius autem ejuſdemque Diptychi valvæ ſunt, eburneæ tabellæ duæ, amoribus quidem, ſed caſtis, ut videtur, dicatæ, immo par legitimorum conjugum ſignificantes. Utrum verò ex eo munuſculorum genere fuerint quæ ſponſi pactis ſibi puellis mittebant, tamquam arrham & pignus futurarum nuptiarum; utrum epiſtolæ alicui, vel nuptiali carmini operiendo deſtinatæ; quis eas miſerit, cui miſerit, quo tempore miſerit, non tantum mihi arrogo, ut divinare me poſſe arbitrer. Sed antequam harum tabellarum *σύμβολον* & argumentum expono, de loco Juvenalis quem attulerunt viri doctiſſimi ex Pariſienſi Academia Inſcriptionum & Humaniorum Litterarum, ut ſcilicet amatoria Diptycha, figuris ornata, Conſularibus Diptychis longe antiquiora eſſe oſtenderent, ac proinde ad elegantiorem ætatem pertinere; quid ſentiam, candide aperiam. Niſi tantorum virorum auctoritas obſtaret, quorum ingeniis, doctrinæ, diligentiæ, judiciis omnia deferenda ſunt, in ſententiam Clariſſimi Baldini pedibus irem, qui *blandas* illas, *aſſiduas*, *denſaſque tabellas*, de quibus mentio apud Juvenalem Sat. 9. interpretari mavult *epiſtolas*, *ſpiſſis verſibus*, *& prolixis ſive pollicitationibus*, *ſive blanditiis refertas*, quam tabellas figuris illecebroſis, & ad peccandum invitantibus ab artifice inſtructas, juſſu divitis impudici; quæ tabellæ proprio nomine Diptycha vocarentur. Communem quidem fuiſſe Diptychi appellationem duplicatis pugillaribus, membranis, & *γραμματείοις* omnibus *ἐπαλλήλῳ ἀνακλάσει ἀμφοτέρωθεν ἐπτυγμένοις*, ut loquitur Herodianus lib. 1. Hiſtor. non diffitemur; quemadmodum *τρίπτυχα* vocarentur pugillaria quorum eſſent tres *πτύχες* ſeu *διπλώσεις*; *πολύπτυχα*, quorum plures: at Diptycha *κυρίως* appellari conſueviſſe tabel-

bellas hujuscemodi, sacras amoribus & lenociniis, hoc vero nondum liquere mihi videtur. Nam Scholiastes ille vetus Aquinatis poetæ, jejunus auctor, ἀνιστόρητος καὶ ἀπροσδιόνυσος, (quod mihi facile esset ostendere, nisi ad alia potiora properarem) cujus auctoris laciniæ nonnullæ ad nos corruptissimæ pervenerunt; vix boni aliquid nos docere potest: præsertim quum veteres illi Commentarii, primùm editi in officina Sanctandreana A. 1590. ex bibliotheca Petri Pithœi J. C. cujus editionis exemplar domi servo, non *Diptychis* eo loco exhibeant, sed *clypticis*; quæ vox non nauci est. Criticis postea visum legi oportere *Diptychis*, monente Papia in Lexico. qui Grammaticus, & ipse nugacissimus, ad veterum scriptorum loca dubia statuenda, vel ad obscura explicanda parum idoneus est. Nolim tamen pernegare, impurum illum nebulonem, qui marem se esse natum ægre ferebat, potuisse etiam imaginibus obscœnis mittendis Nævolum ad se allicere: sed scalptorem præsto semper illi fuisse, qui non semel, at idemtidem, at ἐσημέραι nequissimas tabellas suppeditaret, nullam profecto habet similitudinem veri. Molestum atque operosum id fuisset; quum longe minore negotio tabellis committi possent litteræ amatoriæ. Ceterum aliquid simile continet vetus Epigramma πρὸς θεὸν κηπουρικόν:

Obscœnis rigido Deo tabellas
Ducens ex Elephantidos libellis
Dat donum Lalage, rogatque tentes,
Si pictas opus edat ad figuras.

ubi opus *edere ad figuras pictas*, a munere gladiatorio ad res Veneris significandas, nequiter, sed ingeniose translatum est. Quum enim quis Romæ munus gladiatorium populo daturus erat, libellum antea, vel πινάκιον proponebat, in quo tota specta-

ſtaculi ratio accurate deſcripta cerni poterat: ipſa etiam gladiatorum paria, carbone vel rubricâ fingi & delineari ſolebant, ut ſcirent Quirites, ad quos ludos vocarentur. Huc ſpectant verba Ciceronis ad M. Varronem Epiſt. 8. lib. 9. *Etſi munus flagitare, quamvis quis oſtenderit, ne populus quidem ſolet, niſi concitatus: tamen ego exſpectatione promiſſi tui moveor, ut admoneam te, non ut flagitem.* Oſtendere munus (ut obiter explicem Tullium) nihil aliud eſt meâ ſententiâ, niſi libellos ac tabulas hujuſcemodi, in pilis, in columnis, in frontibus tabernarum, in publicis locis proponere, quæ muneris gladiatorii, ſive alius ſpectaculi exſpectationem populo moveant. Sed clarius ad hunc morem Horatius reſpexit. Sat. 7. lib. 2. Ibi Davus, Saturnaliorum licentia uſus, herum ſuum ſic alloquitur:

Vel quum Pauſiaca torpes, inſane, tabella;
Qui peccas minus atque ego, quum Fulvi, Rutubæque,
Aut Placidejani contento poplite miror
Prœlia, rubrica picta aut carbone, velut ſi
Re vera pugnent, feriant, vitentque moventes
Arma viri?

Erant ſcilicet Fulvius, Rutuba, Placidejanus ea tempeſtate gladiatores multarum palmarum, Ovidius etiam hos libellos commemorat lib. 1. Artis Amatoriæ a verſu 163.

Hos aditus Circuſque novo præbebit amori,
Sparſaque ſollicito triſtis arena foro.
Illâ ſæpe puer Veneris pugnavit arenâ:
Et qui ſpectavit vulnera, vulnus habet.
Dum loquitur, tangitque manum, poſcitque libellum:
Et quærit, poſito pignore, vincat uter:
Saucius ingemuit, telumque volatile ſenſit:
Et pars ſpectati muneris ipſe fuit.

Petrus Burmannus, vir πολυμαθέστατος, Naſonis ver-

verba , *poscitque libellum* , explicat *sponsionis chirographum* , *quo formula sponsionis scripto consignabatur*, *ut ex eo agi deinde posset* . Ego autem accipio de libello in quo tota spectaculi series , nomina item ac virtutes gladiatorum pugnaturorum describerentur , quem libellum juvenes cum puellis promiscue in Circo sedentes ab illis interdum poscebant . Videntur enim hi libelli non eo numero fuisse, ut spectatoribus omnibus distribui possent . Dixi , *in Circo sedentes* , non , in amphitheatro ; nam & in Circo gladiatores interdum dabantur : ibi autem mares & feminæ confusi spectabant . contra , in amphitheatro cavea suprema mulieribus adsignata fuerat , unde spectarent a maribus longe remotæ . Non dissimulabo , *opus edere ad figuras pictas*, explicari etiam commode posse de architectis , qui antequam ædificium excitent , proponunt *ἰχνογραφίαν* & *ὀρθογραφίαν* futuri operis , in charta delineatam , vel etiam ex ligno , argilla , aut alia materia fictam ; quod specimen si probetur , ei simillimum ædificium deinceps formant . Sed prior explicatio magis placet. Nunc a semita in viam .

Densæ igitur *tabellæ* apud Juvenalem loco memorato, sunt epistolæ tabellis inscriptæ ; vel prolixæ, verbosæ, *ὀπισθόγραφοι* , non unam aut alteram , sed multas paginas implentes ; vel crebræ , frequentes, quarum quæ sequitur trudere atque urgere præcedentem videatur . Italice hodie diceremus , *lettere che fioccano ;* quemadmodum Virgilius lib. I. Georg. v. 334. *imbrem* appellavit *densissimum ;* nempe continuum , non interruptum . *Verbosa & grandis epistola* memoratur a Juvenale Sat. 10. v. 71. Usus tabellarum ad amores pertinentium sane antiquissimus fuit : non tamen crediderim adjectas illis, nisi perraro, pictas vel in ebore scalptas histo-

ſtorias. Propertius Eleg. 20. lib. 2. hujuſmodi tabellas vocat *ſupplices*, quod earum miniſterio Cynthia ſupplicaret poetæ, cujus ergà ſe amor ne frigeſceret, metuebat.

Nec tu ſupplicibus me ſis venerata tabellis.

Fuerunt etiam tabellæ quædam communes inter amatores, ceratæ videlicet; quas graphio exaratas mittebat juvenis ad puellam, deinde ſtilo verſo deletis prioribus notis puella novabat, aliiſque litteris conſcriptas ad juvenem remittebat. De hujuſmodi tabellarum amiſſione queritur poeta Umber elegantiſſime, ſuo more, lib. 3. Eleg. 23.

Ergo tam doctæ nobis periere tabellæ,
Scripta quibus pariter tot periere bona!
Has quondam noſtris manibus detriverat uſus,
Qui non ſignatas juſſit habere fidem.
Illæ jam ſine me norant placare puellas,
Et quædam ſine me verba diſerta loqui.
Non illas fixum caras effecerat aurum:
Vulgari buxo ſordida cera fuit.
Qualeſcumque mihi ſemper manſere fideles,
Semper & effectus promeruere bonos.
Forſitan hæc illis fuerant mandata tabellis:
Iraſcor, quoniam es, lente, moratus heri. &c.

In quibus verſibus animadvertendum eſt quod ait Propertius, non pretioſas, at faciles & de vili materia fuiſſe tabellas quas amiſerat.

Non illas fixum caras effecerat aurum:
Vulgari buxo ſordida cera fuit.

Quum fortaſſe locupletes amatores, iiſdem temporibus, & eburneas tabellas ad hoc miniſterium adhiberent, & lamellis aureis affixis pretium illis adderent. Unde poſteriora ſæcula exemplum ſumſerunt parandi atque ornandi Diptycha Conſularia; de quibus Claudianus in libro de altero Conſulatu Stilichonis v. 345.

Tum

Tum virides pardos, & cetera colligit Austri
Prodigia, immanesque simul Latonia dentes,
Qui secti ferro in tabulas, auroque micantes,
Inscripti rutilum cælato Consule nomen
Per proceres & vulgus eant ------

Non solum autem Consularia, sed etiam Quæstoria, & aliorum magistratuum, ut videtur. Quæ nimirum auro addito ornabantur si Principi mittenda essent. Testis omni exceptione major Symmachus Epist. ad Flavianum 81. lib. 2. *Filius noster Symmachus peracto munere Candidati, offert tibi dona Quæstoria; & ceteras necessitates nostras pari honore participat. Quæso igitur ut ejus nomine Diptycha & apophoreta suscipere dignemini, qui apparatui ejus plura & præclara tribuistis. Præterea Domino & Principi nostro ad referendam largitati ejus sedulam magis quam parem gratiam, auro circumdatum Diptychum misi. Ceteros quoque amicos eburneis pugillaribus & canistellis argenteis honoravi.* Verum iisdem temporibus Valentinianus, Theodosius, & Arcadius ejusmodi licentiam Constitutione sua cohibuerunt, vetantes, ne cui, præter Consules ordinarios, mittendi ac donandi Diptycha eburnea potestas esset: ceteros autem viliore materia uti voluerunt. Constitutio illa exstat in Codice Theodosiano lib. 1. tit. de Expensis Ludorum. Videndus Franciscus Juretus in Miscellaneis ad Symmachum. Porro etiam Ovidius Amorum lib. 1. Eleg. 12. meminit communium tabellarum inter amatores:

Flete meos casus: tristes rediere tabellæ.
Infelix hodie littera posse negat.

Quamvis autem mihi persuasum non sit, locum Juvenalis e Satyra 9. ad amatoria Diptycha figuris ornata pertinere; nihilominus probo conjecturam viri doctissimi atque elegantissimi Claudii Bo-

Bozii, existimantis; tempore Juvenalis amatoria Diptycha, penes homines elegantiarum studiosos, ad usum & subitos eventus promta & parata fuisse; quemadmodum & anuli erant, & sigilla, & vascula, & lampades, & urnæ cinerariæ, & similia sexcenta. Operæ pretium faciet qui alteram ejus Gallicam epistolam de hoc argumento ad Cardinalem Quirinum datam perlegerit: illa enim viri doctrinam, antiquitatis notitiam, acumen, prudentiam, & singularem comitatem ostendit.

XII. Sed jam tempus est ut aperiam, quid mihi videatur de argumento Diptychi Quiriniani; ne quum aliorum conjecturas & suspiciones tanto molimine refutare conatus adhuc fuerim, nihil ipse in medium proferam quod earum loco substitui possit. Existimo igitur, figuras quæ in eburneis Diptychi tabellis continentur, pertinere ad nuptias Ptolemæi Evergetæ regis Ægypti, & Berenices sororis ejus, quorum pater fuit Ptolemæus Philadelphus Ægypti rex, genuina mater Arsinoë Lysimachi, adoptiva vero mater Arsinoë alia, germana soror Philadelphi; cui maritus adoptavit liberos quos ex priore susceperat, quum illam, ob insidias sibi structas, dimisisset, atque in Coptum relegavisset; altera vero uxor sterilis viveret, uti testatur Scholiastes Vetus Theocriti. In utraque tabella figura muliebris hanc Berenicen significat: sed in prima puellam & innuptam, in altera vero, nuper posita virginitate, ex maritali thalamo prodeuntem. Juvenis nudus in dextera Diptychi fore non est ipse Ptolemæus, at Genius Ptolemæi, qui libellum virgini ostendit, in quo memoria benefactorum Berenices litteris consignata sit. Erat enim Berenice magno animo puella, & virago potius quam mulier: immo præclara facinora ediderat, ætatem ac sexum supergressa. Rex propterea

virtute magis quam forma puellæ, aut libidine inductus, neque a majorum suorum consuetudine discedens, qui sorores matrimonio sibi copulabant, hoc symbolo consilium suum exponit. Puella verecundiam suam demissis oculis, & capitis flexu prodit; ac digitum indicem summo pectori admovens, testatur admirationem, quasi se regalibus nuptiis, & fraterno conjugio indignam putet. Amor interea severum ac sobrium Berenices animum face pertentat & labefactat. Sinistra tabella par novorum conjugum exhibet, nempe Ptolemæum ipsum, tunicatum, succinctum, ad Syriacam expeditionem paratum; ac Berenicen in gaudio dolentem, & propterea mirum γλυκύπικρον facie præferentem. Gaudet scilicet, quod jam regina sit: dolet, quod a regis fratris ac mariti latere tantisper avelli cogatur, donec is, victis hostibus, ex Asia redeat. Tradunt enim historiæ, Ptolemæum Evergeten statim ut Berenicen uxorem duxerat, in Asiam militatum abiisse. Iccirco expeditus cum hasta & clypeo fingitur. Significat autem nova nupta, mariti labium digitis comprimens, nolle se jussis ejus acquiescere, neque interea domi manere, ut ille præceperat; sed cupere in Syriam simul proficisci, ac militiæ labores perferre, sicuti a prima ætate solita fuerat. Ὑπόθεσιν tabellarum summatim proposui: reliquum est, ut ostendam, singula quæ in his tabellis animadverti possunt, huic ὑποθέσει mirum in modum convenire. Quod solide atque accurate me præstiturum confido.

XIII. Hoc argumentum historicum quidem est, sed cognationem etiam nonnullam habet cum fabulis. Ut enim scribit Hyginus Poetici Astronomici lib. 2. cap. 24. *vovit Berenice, si victor Ptolemæus redisset, se detonsuram crinem: quo voto damnatum crinem in Veneris Arsinoës Zephyritidis posuit tem-*

templo : isque postero die non comparuit : quod factum quum rex aegre ferret , Conon mathematicus , cupiens inire gratiam regis , dixit , crinem inter sidera videri collocatum : & quasdam vacuas a figura septem stellas ostendit , quas esse fingeret crinem . Votum igitur Berenices pro reditu & victoria Ptolemaei locum dedit fabulae de septem stellis , a Conone mathematico , eodemque aulico adulatore , indicatis , quas Comam reginae esse mentiretur : id autem nomen ejus ἀστερισμὸς ad hanc diem usurpatur . Nuptiae igitur istae in veteri memoria celeberrimae sunt : propterea nihil vetat , eas adhiberi potuisse tamquam exemplum felicis matrimonii : nam illas virtus puellae [non incestus erga sororem amor] conciliavit ; de qua virtute inferius verba faciam . Ideo etiam auspicatae fuerunt , quod Berenice Ptolemaeum conjugem unice dilexerit ; Arsinoën videlicet amitam suam , eamdemque matrem adoptivam imitata ; de qua Theocritus Idyllio 17. v. 130.

Ἐκ θυμῶ στέργοισα κασίγνητόν τε πόσιν τε .

Ex animo diligens fratrem atque maritum .

Berenicen vero Evergetae uxorem , ob amorem erga virum miris laudibus effert Callimachus Catullo interprete Carm. 65. ubi Comam reginae , sideribus jam annumeratam , inducit profitentem , sibi sacra fieri velle a castis tantum uxoribus , non ab adulteris & impuris : se enim concordiae maritali a Venere praefectam . Historia igitur a me proposita eo vitio caret quo plerasque alias superius refutatas laborare ostendi . Neque obstat bonis auspiciis conjugium fratris & sororis : hoc enim quod moribus nostris barbarum , incestum , ac nefarium est , solenne fuit atque augustum Ægypti regibus , exempla Saturni ac Cybeles , Jovis ac Junonis , Osiridis atque Isidis , magnorum Deorum , secutis :

puto, quod nollent externo sanguine regiam stirpem contaminari, atque ita ad peregrinam indolem paullatim deflectere. Persæ hoc in genere majore licentia utebantur, *κατὰ τοὺς Ζαράδου πάλαι πολιτευόμενοι νόμους*, ut memorat Theodoretus Oratione 9. de Legibus adversus Græcos, *καὶ μητράσι, καὶ ἀδελφαῖς, καὶ θυγατράσι μιγνύμενοι*. Videtur porro Atheniensibus quoque usitatum olim fuisse sorores germanas, nempe *ὁμοπατρίους*, quas alii consanguineas vocant, conjugio sibi copulare. Id certe narrat Cornelius Nepos de Cimone. *Habebat*, inquit, *in matrimonio sororem suam germanam nomine Elpinicen, non magis amore, quam patrio more ductus. nam Atheniensibus licet, eodem patre natas, uxores ducere*. Andocides tamen in Oratione contra Alcibiadem id factum scribit *διὰ παρανομίαν*: propterea omnes Historici Cimonem infamia notant. Immo Suidas in voce *Κίμων*, & *ὄστρακος*, testularum suffragio ob eam caussam urbe illum ejectum, affirmat. [Neque solum Athenienses & Persæ, verum etiam alii ad Orientem populi, sorores matrimonio sibi copulabant, nimirum Phœnices, Epirotæ, Ponti accolæ, Cares, uti testantur Achilles Tatius, Justinus, alii; quos memorat Augustinus Calmet, Divinarum Litterarum Interpres doctissimus, ad caput 20. Geneseos v. 12. Hic præstantissimo humanissimoque Oliverio non gravate concesserim, ab hujuscemodi nuptiis Romanos abhorruisse: non ita tamen abhorruere, ut Jovem incestum adorare desinerent, ejus templa diruerent, aras subverterent, eumque de cælestium regno, per vim & facinus parato, quantum in ipsis fuit, deturbarent. Morem igitur barbarum, quem in Superis adeo non improbabant, ut etiam venerarentur; poterant, nisi fallor, in Ægypti regibus facile ferre.] Christianis temporibus, a sororum con-

conjugiis abstinuerunt quidem Christiani reges ac principes ; proximos tamen consanguinitatis gradus plerumque expetiverunt . Hunc vero morem vetustum esse , declarat Honorius Imperator , ita loquens apud Claudianum lib. de Nuptiis Honorii & Mariæ v. 28.

Non rapio præceps alienæ fœdera tedæ ,
Sed quæ sponsa mihi pridem , patriisque relicta
Mandatis , uno materni sanguinis ortu
Communem partitur avum .

Erat enim Honorio Maria , sororis patruelis filia , nempe Serenæ reginæ . Quamobrem suspicari licet , missum hoc Diptychum a principe quodam viro ad puellam consanguineam , cujus nuptias ambiret , non effreni cupiditate , sed moribus puellæ captus .

XIV. Nudus igitur adolescens in priore tabella non ipsum Ptolemæum , sed Genium exprimit Ptolemæi . Veteres nimirum , quibus nullus Deorum numerus certus & definitus fuit , sicuti mortuorum hominum animos appellabant Manes , eosque tamquam Deos venerabantur , & sacrificiis colebant , ita singulis nascentibus & viventibus custodes quosdam & præsides vitæ tribuebant ; maribus quidem Genios , feminis vero Junones . Plinius lib. 2. Nat. Hist. cap. 7. *Major cælitum populus etiam quam hominum intelligi potest , quum singuli quoque ex semetipsis totidem Deos faciant , Junones Geniosque adoptando sibi .* Immo unicuique homini duos Genios præficiebant , album unum , dextrum , & prosperum , atrum alterum , lævum , atque infelicem ; quos Græci *ἀγαθοδαίμονας ϗ κακοδαίμονας* dicebant . Missos facio Genios locorum , regnorum , provinciarum , urbium , fluminum , montium , silvarum ; de quibus plurima scribere possem , si res atque institutum paterentur . Fuit au-

tem Geniorum , seu Dæmonum genus , teste Plutarcho in libro de Oraculorum defectu , *ἐν μέσῳ θεῶν καὶ ἀνθρώπων* , *medium inter deos & homines* . His propterea existimabant uti Deos , veluti nuntiis , quotiescumque ad homines aliquid mandare voluissent. Id testatur Plato apud eumdem Plutarchum libro de Iside & Osiride . Quod etiam argumento nostro mirifice convenit. Ptolemæus enim tamquam Deus aliquis major (quæ fuit priscorum regum superbia) mittit Genium suum ad Berenicen , mortalem adhuc mulierem , quod nondum regi matrimonio conjuncta esset. Censorinum audiamus cap. 3. libri de Die Natali . *Genius est Deus, cujus in tutela, ut quisque natus est, vivit ; sive quod, ut generemur, curat, sive quod una gignitur nobiscum , sive etiam quod nos genitos suscipit ac tuetur ; certe a genendo Genius appellatur . Eumdem esse Genium & Larem multi veteres memoriæ prodiderunt ---- Hunc in nos maximam, immo omnem habere potestatem , creditum est . Nonnulli binos Genios in iis dumtaxat domibus quæ essent maritæ , colendos putaverunt . Euclides Socraticus duplicem omnibus omnino nobis Genium dicit appositum ; quam rem apud Lucilium in libro Satyrarum 9. licet cognoscere* . Significat igitur figura nudi adolescentis , consilium Ptolemæi de uxore ducenda Berenice, Genio regis notum & manifestum esse. Nam Genius, ut idem Censorinus eodem loco tradit , assiduus hominibus observator appositus erat : oportebat ideo intimas hominis , cui aderat , cogitationes ei omnino patere. Horatius propterea Epist. 2. l. 2. v. 187.

Scit Genius, natale comes qui temperat astrum,
Naturæ Deus humanæ, mortalis in unum-
quodque caput, vultu mutabilis, albus & ater.

Et ob hanc etiam fortasse caussam nudus effingitur,

tur, quod ei nuda omnia & aperta essent. Genios dominorum adorabant servi, præsertim quum eos iratos placare studerent. Propertius Elegia 9. l. 4.

Atque ubi jam nostris lassavit brachia plagis,
Lygdamus ad plutei fulcra sinistra jacens
Exuitur, Geniumque meum prostratus adorat.

Jurabant præterea veteres per Genios & Junones suas, vel alienas: nam & juramentum pertinet ad Deorum religionem. Tibullus Eleg. 6. lib. 3.

Etsi perque suos fallax jurarit ocellos,
Junonemque suam, perque suam Venerem,
Nulla fides inerit.

Quartilla pariter apud Petronium Satyrico: *Junonem meam iratam habeam, si umquam me meminerim virginem fuisse*. Juvenalis denique Sat. 2. v. 98.

Et per Junonem domini, jurante ministro.

Loquitur ibi poeta de cinædo, qui (honos sit auribus) nubebat viro: propterea tribuit illi Junonem, perinde ac feminæ, non Genium. Existimo autem, jurare per caput, idem omnino fuisse ac jurare per Genium vel Junonem. Ita Coma Berenices jurare videtur per Junonem reginæ, quum sic apud Catullum Carm. 65. v. 39.

Invita, o regina, tuo de vertice cessi,
Invita. adjuro teque, tuumque caput,
Digna ferat, quod si quis inaniter adjurarit.

Genius enim dicitur *mortalis in unumquodque caput*. Siquidem homine mortuo & Genius occidebat: quod postea copiosius explicabo. At Juno non fuit Dea Ægyptiorum, sed Græcorum & Romanorum. Id vero nihili est: nam Ptolemæi Ægypti reges originem ducebant ab homine Græco, nempe Ptolemæo Lagi, uno ex ducibus Alexandri: non igitur mirum est si cæremonias & sacra Macedonum retinuissent. Sed solenne juramentum & sanctissimum fuit, jurare per Genium principis, Ul-

 pia-

pianus J. C. Digestorum lib. 12. tit. 2. lege 13. §. 6. *Si quis juraverit in re pecuniaria per Genium principis, dare se non oportere, & pejeraverit ---- imperator noster cum patre rescripsit, fustibus eum castigandum dimittere: & ita ei superdici, προπετῶς μὴ ὄμνυε*. Tertullianus Apologetici cap. 28. *Citius apud vos per omnes Deos, quam per Genium principis pejeratur*. Immo hujusmodi juramentum numquam adhibuisse, multis exitio fuit imperante Caligula; quod testatur Suetonius in ejus Vita cap. 27. *Nec omnes*, inquit, *gravibus ex caussis* (occidi jussit), *verum male de munere suo opinatos, vel quod numquam per Genium suum dejerassent*. Genio Augusti dedicare ædem Jovis Olympii Athenis, reges amicos & socios voluisse, refert idem Tranquillus in Octaviano cap. 60. Quemadmodum vero *Junonem pronubam* rite appellavit Maro lib. 4. Æneid. v. 166. ita Genium *παρανύμφιον* haberi fas est: quinimmo a Genio *lectus genialis*, nempe nuptialis, vocatur.

XV. Ceterum Canis Genio apponitur, propterea quod Genius & Lar Deus idem esset, ut multi veteres memoriæ prodiderunt, teste Censorino de Die Natali cap. 3. Fingebantur autem Lares viatorum habitu cum pelle, & cane. Pellem exhibet noster adolescens in summo sinistro humero, & balteum etiam coriaceum, ut videtur. Memorabile est quod scribit Plutarchus ἐν ῥωμαϊκοῖς, Lares qui proprie Præstites vocarentur, canina pelle indui consuevisse; & Canem ipsis appositum. *τούτοις*, inquit, *κύων παρέστηκεν*. Vel quod custodirent ædes, ideoque alienis feros, domesticis mansuetos eos esse oporteret, cujusmodi est natura canum: vel quod Genii quidam censerentur scelerum ultores, qui in vitas & familias hominum inspicerent, ac tamquam canes sagacius omnia odora-

ren-

rentur & ſcrutarentur. Manæ etiam Genetæ, quæ mater fuit Larum, canem immolabant, petentes, μηδένα Χρηστὸν ἀποβῆναι τῶν οἰκογενῶν, ne quis videlicet eorum qui domi naſcerentur, bonus evaderet. quod votum interpretatur Plutarchus, ne quis cito moreretur, & inter Manes referretur, qui urbane appellabantur χρηστοὶ, nempe *boni*. Propterea Virgilius Æneid. 12. v. 646. *Vos o mihi Manes Eſte boni*. Quid quod Pilumnus, unus ex Laribus, idem erat Romanis ac Genius maritorum, & cuſtos puerperarum? ut docet Joannes Meurſius apud Fridericum Taubmannum ad Aulularium Plauti Actu 2. Sc. 8. v. 15. Neque argumento Diptychi peregrino quidquam officiunt Romanæ conſuetudines: nam hæ magnam partem ſumtæ fuerunt a Græcis: & præterea qui tabellas fieri juſſit, potuit eſſe homo Romanus, ut mirari non oporteat, ſi adjecta ſint figuris nonnulla propria Romanorum. Non igitur fidelitatem, ſed ſagacitatem potius ſignificat canis Genii comes in ebore Quiriniano: Genius enim aſſiduus obſervator fuit actionum humanarum, ſi Cenſorinum audimus loco ſuperius allato. Conjecerat igitur Genius Ptolemæi & virtutem Berenices, & animum regis erga illam propenſum. Canis autem ad puellam caput erigit, eam placide intuetur, ac pede blande ſollicitat, ut domeſticam ſcilicet, ac mox domini uxorem futuram.

XVI. Cur vero nudus fingitur Genius? Quod videlicet Dii veſte non indigeant; ſunt enim αὐτάρκεις, ipſi ſibi ſufficientes; ſunt etiam ἄνοσοι, expertes morborum, & icciroo aëris ac tempeſtatum injuriis non obnoxii, adverſus quas præſidio veſtium uti ſolemus: (niſi quod Genius ἀγήρως non eſt, neque ἀθάνατος; ſeneſcit enim ac moritur ſimul cum homine) vel ut ſignificetur amor ſincerus, non ſimulatus; manifeſtus, non occultus,

qua-

qualis decet apertum conjugem, ut loquitur Propertius Eleg. 3. lib. 4.

Omnis amor magnus, sed aperto in conjuge major,

non adulterum, aut scortatorem, quorum amores furtivi & latentes. Cupidinem finibus vestium carere, scripsit Ovidius Amorum lib. 1. Eleg. 10.

Quid puerum Veneris pretio prostare jubetis?
Quo pretium condat, non habet ille sinum.

Ita nudæ fingebantur Gratiæ, quod essent simplices, ac sine dolo. Horatius Ode 7. lib. 4.

Gratia cum Nymphis geminisque sororibus audet
Ducere nuda choros.

Nudos etiam repræsentabant Deos internuntios, qualis erat Mercurius. Nudi præterea statui solebant Juppiter, Neptunus, Bacchus, Venus, & Dii fere omnes nuptiarum, amorum, generationis præsides. Quanto enim dedecori hominibus nuditas est, tantum decet Deos, ob caussas quas attulimus. Recte animadvertit Joannes Nicolai cap. 12. libri de Ritu Bacchanaliorum, ex Hebræorum moribus & divinis Litteris, nuditatem sumtam μεταφορικῶς, quamlibet rem turpem significare. Augustus propterea Cæsar vetuit edicto, ne imberbes inter Lupercos nudi per urbem cursitarent, uti refert Suetonius in ejus Vita cap. 31. In Lupercalibus enim, festo Romanorum, Luperci per lasciviam discurrebant nudi, pudenda solum succincti pellibus immolatorum paullo ante animalium, (canes autem præcipue immolabant) & obvium quemque scutica cædebant. Mulieres porro quæ Luperco discurrenti palmam cædendam præbuissent, adipisci credebantur fecunditatem. Quapropter aliquis suspicari potuisset, nudum adolescentem in Diptycho Lupercum esse, qui sinistra manu non librum quidem, at scuticam extollat, fecunditatis auctorem; præsertim quum docti viri Maffejus

&

& Muratorius incertum esse dixerint, an liber sit id quod adolescens manu teneat, vel aliud quidlibet potius. At si tabellæ pulchre servatæ sunt, si ab injuriis temporis omnino immunes, ut ferunt; existimo cuncta in illis expressa & clara esse oportere, neque ullum dubitationi relinqui locum.

XVII. Ceterum δορυφόρον, sive hastatum, Genium Ptolemæi vetus ille scalptor, quisquis fuit, nobis proposuit, ob duas, nisi fallor, caussas; communem unam, peculiarem alteram. Communis est; quod antiqui, Romani præsertim, singulis Deorum simulacris hastas addebant, immo pro Marte hastas colebant, ut Varronis auctoritate fretus tradit Arnobius lib. 5. Contra Gentes. Non enim segnes, aut inertes Deos & nihil agentes, quemadmodum Epicurei, sed strenuos, & efficaces inducebant, qui pro majestate sua propugnare, a bonorum capite periculum propulsare, malorum vim retundere, scelera ulcisci parati essent. Peculiaris caussa est; quod Genium Ptolemæi, bellicosi regis, armatum & hasta instructum fingi deceret. Qua de re copiosius postea dicam in explicatione tabellæ alterius.

XVIII. Habuit vero rationem artifex pudicæ affectionis qua rex erga sororem ferebatur: sustulit enim e corpore formosi adolescentis, quem in ebore effingebat, partes libidinum administras. Nimirum significare voluit, nuptiis Berenices expetendis, non præcipue concubitum, sed vitæ communionem, & animorum conjunctionem magis quam corporum a Ptolemæo spectari: dignamque illam, ob magnas virtutes, judicatam quæ fraterni fastigii particeps haberetur. Sic & Callimachus Catullo interprete in Elegia de Coma, laudat temperantiam Berenices, quæ discessum regis mili-

lita-

litatum abeuntis acerbe luxerit, quod frater sibi esset, non quod sola in lecto relinqueretur.

At tu non orbum luxti deserta cubile,
Sed fratris cari flebile discidium.

ut legitur in vulgatis codicibus. Neque absurdum existimari debet, Deum [eo casu] indicem continentiæ carere genitalibus: quum contra Πείηπος, Deus generationis præses, enormia prætulerit αἰδοῖα: quum Vulcanum, & Pœnam claudos, Plutum oculis captum, Fortunam cæcam, Cyclopas μονοφθάλμυς, tres Phorcidas uno vicissim oculo utentes finxerint fabulæ. Aliud videlicet loquebantur, aliud intelligebant. Mitto Janum geminum, seu bicipitem, Geryonem tricorporem, Gyan & Briareum centimanos, reliquos Gigantes cum draconum pedibus, Hydram πολυκέφαλον, Minotaurum, Scyllam, Chimæram, Sphingem, Centauros, Panas capripedes, Pegasum, Glaucum marinum, & alia plura fabularum portenta, in fronte ridicula, sed in recessu plena sapientiæ. Quid igitur mirum si absque virilibus Genius fingatur? quæ in Ægyptiorum hieroglyphicis fuerunt σύμβολα æternitatis: nam ope ipsorum, dispendia mortalis naturæ farciuntur & reparantur. Genius contra cum singulis hominibus oriebatur & occidebat: propterea dictus est Horatio *memor brevis ævi, & mortalis in unumquodque caput*. Eodem pacto antiqui finxerunt, Nymphas Hamadryadas roborum & quercuum Genios esse, quæ succisis aut arescentibus arboribus quibus præerant, & ipsæ tandem interirent. Ab his Phœnicem decies ætate superari, canit Ausonius Eidyllio 18.

Alipedem cervum ter vincit corvus: & illum
Multiplicat novies Phœnix, reparabilis ales.
Quam vos perpetuo decies prævertitis ævo
Nymphæ Hamadryades: quarum longissima vita est.

Sic

Sic & Minervam appellabant Genium librorum : quod memini me docere luculente in Commentario ad Carmen I. Catulli : qui Genius poſſit quidem *perennis manere plus uno ſæculo* , non tamen æternus eſſe.

X I X. Venio nunc ad Librum quem adoleſcens noſter gerit læva manu, & apertum quidem ac bipatentem . Hunc plerique putaverunt amatoriam eſſe epiſtolam , carmine vel ſoluta oratione ſcriptam . Conſuetudinem hujuſmodi olim fuiſſe inter amatores, quæ & hodie viget , ut ſe litterulis viciſſim adirent ac ſolarentur , ſuperius oſtendimus , allatis veterum teſtimoniis . Mittebantur epiſtolæ per internuntios a procis, & a ſponſis, ad cupitas, ad ſperatas , ad pactas ; fatemur : non tamen ab ipſis portabantur ; quod ineptum , frigidum, ſupervacaneum fuiſſet : bonum amatorem , quum ipſe veniſſet , ac præſens colloqui poſſet , per litteras cum puella ſermones miſcere. Penelope apud Ovidium :

Nil mihi reſcribas attamen , ipſe veni .

Tibullus Kal. Martiis , feſtis nimirum matronalibus, Neæræ , cujus conjugium optaverat , & ſperaverat, mittit libellum carminum. Sic enim Muſas alloquitur Eleg. 1. l. 3.

Per vos auctores hujus mihi carminis oro ,
Caſtaliamque umbram , Pierioſque lacus ;
Ite domum , cultumque illi donate libellum .

Utitur ſcilicet poeta Deabus ſibi familiaribus, tamquam internuntiis, non ſecus ac Genio ſuo Ptolemæus. Sed neque ſyngrapham eſſe crediderim, ſeu tabellas in quibus pacta conventa , & ſtipulationes ad matrimonium pertinentes litteris mandatæ fuerint : præſertim quum liber ſit recluſus, non ſignatus. Igitur, mea ſententia, Liber in hoc Diptycho nihil aliud eſt quam σύμβολον & ſignificatio me-

memoris animi regis Ptolemæi, ex quo non exciderant præclara facinora Berenices, ob quæ potissimum rex inducebatur ad eam sibi matrimonio copulandam. Quæ magni animi specimina ediderit Berenice in adolescentia, refert Hyginus lib. 2. Poetici Astronomici cap. 24. *Hanc Berenicen nonnulli cum Callimacho dixerunt equos alere, & ad Olympia mittere consuetam fuisse. Alii dicunt hoc amplius, Ptolemæum Berenices patrem multitudine hostium perterritum, fuga salutem petisse: filiam autem sæpe consuetam, insiliisse in equum, & reliquam exercitus copiam constituisse, & complures hostium interfecisse, reliquos in fugam conjecisse, pro quo etiam Callimachus eam magnanimam dixit. Manebat* igitur id sororis facinus *alta mente repostum* Ptolemæo fratri. Ceterum, *scribere in animo & memoria*, tamquam *ἐν πίναχι ϗ γραμματείῳ*, non minus vere quam eleganter dixerunt Græci auctores, & Latini. Pindarus Ode 10. Olympionic.

Τὸν Ὀλυμπιονίκαν ἀνάγνωτέ μοι
Ἀρχεστράτυ παῖδα, πόθι φρενὸς
Ἐμᾶς γέγραπται.

Olympicum victorem legite mihi Archestrati filium, qua in parte animi mei scriptus sit. Æschylus in Prometheo vincto v. 762.

— — — Πολύδονον πλάνην φράσω,
Ἣν ἐγγράφυ συ μνήμοσιν δέλτοις φρενῶν.

Vagum errorem dicam, quem tu scribe in memoribus tabulis mentis. Idem Eumenidibus v. 280. de Plutone:

Δελτογράφῳ δὲ πάντ' ἐπωπᾷ φρενί.

Omnia inspicit animo, cui inscribuntur ut libro. Sophocles Philoctete v. 1318.

Καὶ ταῦτ' ἐπίςω, ϗ γράφυ φρενῶν ἔσω.

Et hæc scito, & animo inscribito. Quibus addenda verba Josephi lib. 2. in Apionem: Ἡμῶν ὄντινῦν ἔ

τις

τις ἔροιτο τὲς νόμες, ῥᾷον ἂν εἴποι πάντας, ἢ τὔνομα τὸ ἑαυτῦ. Τοιγαρῦν ἀπὸ τῆς πρώτης εὐθὺς αἰσθήσεως αὐτὲς ἐκμανθάνοντες ἔχομεν ἐν ταῖς ψυχαῖς ἐγκεχαραγμένες. h. e. *Si quem nostrûm interrogaverit quispiam de legibus, facilius omnes dixerit quam nomen suum; nam ex quo primum intelligimus, eas discentes habemus in animo scriptas*. Est autem locutio prophetis, aliisque sacris scriptoribus valde usitata. D. Paulus Epist. ad Romanos cap. 2. ait; ἔργον νόμε γραπτὸν εἶναι ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν. *Opus legis in illorum* (Ethnicorum) *cordibus inscriptum esse*. Græcos imitati sunt Latini. Apud Terentium in Andria, Act. 1. Sc. 6. quum dixisset Mysis: *Unum hoc scio, meritam esse ut memor esses sui*, respondet Pamphilus:

Memor essem? ó Mysis, Mysis! etiam nunc mihi
Scripta illa dicta sunt in animo Chrysidis,
De Glycerio.

Cicero Academ. Quæst. lib. 2. cap. 1. *Ut litteris consignamus quæ monumentis mandare volumus, sic ille in animo suo res insculptas habebat*. Sed pulcherrimus est locus M. Senecæ Rhetoris in Præfatione lib. 1. Controvers. ubi de Porcio Latrone: *In eo non tantum naturalis memoriæ felicitas erat, sed ars summa & ad apprehendenda quæ tenere debebat, & ad custodienda; adeo ut omnes declamationes suas, quascumque dixerat, teneret. Jam itaque supervacuos sibi fecerat Codices. Ajebat se scribere in animo*. Plura de hac re legi possunt apud Joannem Clericum Artis Criticæ Parte 2. Sect. 1. cap. 4. ubi agit de Emphasi vocum. Quum vero aliquid memoria excidisset, id abolitum ac deletum dicebant, metaphora indidem petita, nempe a libris & scriptione. Virgilius lib. 1. Æneid. v. 720.

— — — At memor ille
Matris Acidaliæ, paullatim abolere Sichæum

In-

Incipit, & vivo tentat prævertere amore
Jampridem resides animos, desuetaque corda.

Terentius autem Eunuchi Actu 2. Sc. 3. v. 4.

O faciem pulchram! deleo omnes dehinc ex animo mulieres.
Tædet cotidianarum harum formarum.

Ad rem nostram quod attinet, Genius Ptolemæi Librum apertum tenens videtur dicere Berenicæ admiranti, & ingenuo rubore suffusæ, id quod scribit Catullus Elegia de Coma v. 27.

Anne bonum oblita es facinus, quo regium adepta es Conjugium?

& subjungere quod ait idem poeta Carm. 30. v. 11.

Si tu oblita es, at Dii meminerunt, meminit Fides.

Non solum autem grato animo & memori fortium benefacta a regibus condebantur, sed præterea fastis & monumentis accurate mandabantur. Legimus in libro Esther cap. 6. de Assuero: *Noctem illam duxit rex insomnem, jussitque sibi afferri historias & annales priorum temporum. Quæ quum illo præsente legerentur, ventum est ad illum locum ubi scriptum erat, quomodo nuntiasset Mardochæus insidias Bagathan & Thares eunuchorum, regem Assuerum jugulare cupientium. Quod quum audisset rex, ait: Quid pro hac fide honoris ac præmii Mardochæus consecutus est?* Neque illud prætermittendum mihi videtur, sæpius memoratum Hyginum Poetici Astronomici lib. 2. cap. 24. hæc addere laudibus Berenices: *Eratosthenes autem dicit, & virginibus Lesbiis dotem quum cuique relictam a parente nemo solveret, jussisse reddi: & inter eas constituisse petitionem.* Quidni ergo Berenicen Ptolemæus unice amaret, ac uxorem sibi expeteret, virginem tam fortem, ac tanta justitia? Ut videtur, eo tempore Ptolemæi Ægypti reges Lesbiis imperabant. Theocritus certe Eidyllio 17. Philadelphum longe lateque imperii fines

fines protulisse scribit, insulasque Cycladas omnes in ejus ditione fuisse. Potuit igitur in Diptycho significari per Librum, ipsa formula petitionis quam Berenice constituerat inter virgines Lesbias dotem sibi relictam repetentes.

XX. Quæ supersunt in priore tabella, explicatu faciliora sunt. Ἐνδρομίδας habet in pedibus nudus adolescens, calceos nimirum leves, expeditos, viatoribus aptos; ita vero inferne patentes, ut digiti pedum appareant: quod animadvertere est etiam in figura virili tabellæ alterius. Duæ contra figuræ muliebres habent calceos omnino clausos: quo more utebantur, ne læderentur, credo, inter ambulandum teneri puellarum pedes. Ex quo non inanis conjectura fieri potest, utramque tabulam ad idem Diptychum pertinere. Habitus puellæ stolatæ, ac palla coopertæ pudorem ac modestiam virginalem significat: neque enim Berenice semper equitabat, vel pugnabat. Nullum autem flammeum in figura agnosco: nam flammeo faciem operiebant novæ nuptæ; hic autem faciem virginis detectam videmus. Lucanus lib. 3. Pharsaliæ v. 360.

Non timidum nuptæ leviter tectura pudorem
Lutea demissos velarunt flammea vultus.

Quod autem in cruribus puellæ decussatis viri quidam eruditi deprehendere sibi visi sunt custodiam virginitatis, id quidem non improbarem, nisi in posteriore tabula juvenis maritus fingeretur & ipse cruribus decussatis. Puto igitur, eum statum corporis tribuendum esse arti & voluntati scalptoris, qui utramque figuram ita statuere commodum ac decorum existimaverit. Ceterum, sicuti crus alterum alteri superpositum, pudicitiæ tutelam significare potest, ita crura diducta portendunt exitium virginitati. Quapropter Lælius Capilupus in Cen-

tone Virgiliano valde lascivo:

Dissiluisse ferunt direptis crura cothurnis.

Jam singula quæ priore tabella continentur, satis me arbitror explicavisse. Ad posteriorem accedo.

XXI. Nuptias igitur celebratas, ambos conjuges e thalamo prodeuntes, Ptolemæum ipsum, non amplius Genium Ptolemæi, cum hasta & clypeo militatum abeuntem, pileatum, succinctum; Berenicen jam ex virgine mulierem, dolentem ob mariti discessum, non sine gaudio tamen, quod regina sit; Amorem alis destitutum, coronas pares conjugibus porrigentem, altera tabella indicat. Velum, sive aulæum, seu περιπέτασμα, reductum aspicimus; quale prætendebatur sacris principum cubiculis, ac thalamis reginarum, immo adytis & penetralibus Deorum. Psellus ἐν Ἀναγωγαῖς, ubi de Sphinge: Ἐπὶ τῶν λεγομένων τελετῶν, τὰ μὲν ἄδυτα ἦν, ὡς δηλοῖ καὶ τοὔνομα. τὰ δὲ παραπετάσματα προβέβληνται, ἀθίατα τὰ ἐν τοῖς ἀδύτοις φυλάττοντα. &c. *Quod ad initiationes, quæ dicuntur, alia quidem adyta vel recondita erant, ut innuit etiam nomen. Vela autem propendebant, custodientia quæ in adytis latebant, ne videri possent.* Ita siparium in theatris, velum erat quod populo obsistebat dum actus commutarentur. De velis in domibus locupletum, quæ nequitiam illorum occultabant, Juvenalis Sat. 9. v. 105.

Vela tegant rimas, claude ostia, tollito lumen.

Ante pauperiorum cubicula explicabantur centones, nimirum panni viles ac rudes. Messalina uxor Claudii, apud eumdem poetam Sat. 6. v. 121.

Intravit calidum veteri centone lupanar.

Quo pertinet illud Petronii: *Ut in locum secretiorem venimus, centonem anus urbana rejecit.* Velum appellat Martialis Epigr. 35. lib. 1.

At meretrix abigit testem veloque, seraque.

Idem

Idem Epigr. 45. lib. 11.

Contentus non es foribus, veloque, seraque.

Linteum vocat Juvenalis Sat. 8. v. 168.

- - - - - Lateranus ad illos

Thermarum calices, inscriptaque lintea vadit.

Praeterea, velis utebantur ad ornandas aedium januas in solennibus nuptiarum. Idem poeta Sat. 6. v. 227. de muliere statim post nuptias divertente:

Ornatas paullo ante fores, pendentia linquit
Vela domus, & adhuc virides in limine ramos.

XXII. Breviore porro statura exhibetur Ptolemaeus, quam Genius ipsius: decebat enim fingi hominem, quamquam regem, Deo minorem. Certe a veteribus existimatum est, Deos habitu corporis magis procero esse quam homines. Cornelius Tacitus Annal. lib. 11. *Oblata ei species muliebris ultra modum humanum, & audita major humanâ vox.* Virgilius lib. 2. Æneid. v. 590. de Venere:

- - - - pura per noctem in luce refulsit
Alma parens, confessa Deam, qualisque videri
Caelicolis, & quanta solet - - - - - -

Consulendus Hadrianus Turnebus lib 30. Adversar. cap. ultimo. Propertius Eleg. 2. lib. 2.

Fulva coma est, longaeque manus, & maxima toto
Corpore, & incedit vel Jove digna soror.

Comparat Cynthiam suam Junoni. Tibullus de Baccho Elegia 6. lib. 3.

Quales his poenas qualis quantusque minetur,
Cadmeae matris praeda cruenta docet.

Vide & Plinium Caecilium lib. 7. Epist. 27. & Dionem Cassium lib. 55. de muliere quadam Druso oblata; cui concinit Suetonius in Claudio cap. 1. Immo & Manibus, sive Umbris mortuorum, quos ostendi superius, Geniis viventium respondere, staturam ampliorem tribuebant. Virg. Æn. 2. v. 772.

Infelix simulacrum atque ipsius umbra Creusæ
Visa mihi ante oculos, & notâ major imago.

Frustra vero quis requisiverit in vetustis numismatis, an Ptolemæum Evergeten juvenis noster facie referat, vel Berenicen puella: solebant enim amatoria ista Diptycha mittentes, ad historiam quidem aliquam celebrem, vel fabulam respicere; verumtamen oris proprii lineamenta, & puellarum quas amarent, sculptis figuris accommodabant. In Deos nimirum & heroas transferebant imagines τῶν ἐρωμένων: contra, Deorum & heroum imaginibus nonnumquam suos amores significabant. Id manifestum est vel ex Ode 29. Anacreontis: Τὸν Ἀπόλλωνα δὲ τοῦτον Καθελὼν, ποίει Βάθυλλον. Ἢν δ' ἐς Σάμον ποτ' ἔλθῃς, Γράφε Φοῖβον ἐκ Βαθύλλου. *Apollinem autem hunc Detrahens, fac ex eo Bathyllum; sin ad Samum umquam veneris, Pinge Phœbum ex Bathyllo*. Ubi καθελὼν idem valet quod ἀπεικάσας, *effingens* nimirum, & *deducens* tamquam ab exemplari; quod Itali dicimus *ritrarre*, *copiare*.

XXIII. Hastam & scutum gerit Ptolemæus; nam paullo post nuptias Berenices in Asiam profectus est, nempe in Syriam, quam novis rebus studentem oppugnavit, & victor deinde subjugavit. Hyginum audiamus lib. 2. Poetici Astronomici cap. 24. *Quum Ptolemæus Berenicen Ptolemæi & Arsinoës filiam sororem suam duxisset uxorem, & paucis post diebus Asiam oppugnatum profectus esset*. Callimachus autem Catullo interprete in Elegia de Coma v. 11.

Qua rex tempestate, novo auctus hymenæo,
Vastatum fines iverat Assyrios,
Dulcia nocturnæ portans vestigia rixæ,
Quam de virgineis gesserat exuviis.

Hasta symbolum fuit ἀνδρείας, καὶ πολεμικῆς ἀρετῆς. Quamobrem provinciam bello captam Græci appel-

pellabant δορύκτητον γῆν, *terram hasta seu bello acquisitam*. Ea vox pari significatione legitur in versibus antiqui poetæ de libris Pandectarum, jussu Justiniani Cæsaris compositis. δορυκτήτε Λιβύσσης, *bello captæ Africæ*. Catullus eadem Elegia v. 36.

Captam Asiam Ægypti finibus addiderat.

Scuto etiam virtutem militarem indicabant. Euripides in Supplicibus v. 902.

Οὐκ ἐν λόγοις ἦν λαμπρὸς, ἀλλ' ἐν ἀσπίδι.

Non sermone illustris erat, verum pugna, seu scuto gerendo.

Et παρ' ἀσπίδα στῆναι, locutio erat παροιμιακὴ apud Græcos, ut innuit Lucianus in Gallo, qua significabant, *consistere in prœlio scuto munitum*. Scuta enim antiquorum eâ longitudine ac latitudine fuerunt, ut quum illa milites brachio induissent, totum corpus operirent. Hinc Psaltes regius Psalmo 91: v. 4. ὅπλῳ κυκλώσει σε ἡ ἀλήθεια αὐτοῦ. quod vulgatus Interpres vertit: *Scuto circumdabit te veritas ejus*. Græci autem scutum appellant ὅπλον, vel ὅπλα, κατ' ἐξοχὴν, Latini *arma*. Recteque docet Samuel Pitiscus ad Suetonium cap. 19. Vitæ Domitiani, armorum exercitationem tam apud milites, quam apud gladiatores in solo clypeo & gladio constitisse. Opere autem plumario confectum videtur scutum, seu clypeus Ptolemæi: squamas enim præfert, quas etiam plumas vocitabant, ob similitudinem. Laminæ rotundæ, ferreæ, argenteæ, vel aureæ ducebantur, ex quibus loricas præcipue, sed & clypeos, & equorum tegumenta cudebant, qui cataphracti dicebantur. Hunc morem Persæ usurpaverunt, quorum loricas habuisse speciem λεπίδος σιδηρέης ὄψιν ἰχθυοειδέος, *ferreæ squamæ instar piscium*, refert Herodotus in Polymnia. Virgilius de squamis hujuscemodi sæpe mentionem facit. Æneidos l. 8. v. 435.

Ægidaque horriferam turbatæ Palladis arma
Certatim squamis serpentum auroque polibant.

nimirum squamis aureis. ἓν διὰ δυοῖν. Æneid. lib. 11. v. 488.

Jamque adeo Rutulum thoraca indutus aënis
Horrebat squamis.

& v. 770. de equo cataphracto:

Spumantemque agitabat equum: quem pellis aënis
In plumam squamis auro conserta tegebat.

Propertius Eleg. 10. lib. 3.

Neve tua Medæ lætentur cæde sagittæ,
Ferreus aurato neu cataphractus equo.

Ad quos versus Joannes Passeratius affert locum Sallustii: *Equis paria operimenta erant, quæ lintea ferreis laminis in modum plumæ, adnexuerant.* Porro clypeus regis purus est, neque ullo emblemate insignis; quod Ptolemæus eo tempore nondum egregio aliquo bellico facinore inclaruisset. Milites enim spectati satis pingebant scuta, ducto argumento a suis virtutibus: tirones contra, ea sine ullo signo gestabant. Hinc illud Virgilii Æneid. 9. v. 545.

-- -- -- primævus Helenor

Ense levis nudo, parmaque inglorius alba.

Sunt qui scutum a clypeo ita distinguant, ut scutum angulos habuisse scribant, clypeum unica linea curva circumscriptum fuisse. Auctores tamen utrumque nomen promiscue usurpant. Clypeorum amplitudinem significare potest mos Lacedæmoniorum, qui cadavera mortuorum in bello clypeis imposita efferre solebant: itemque consuetudo militum Romanorum, qui, post deletam rempublicam, novum Imperatorem clypeo insidentem, vel in eo stantem extollebant, & omnibus conspiciendum exhibebant.

XXIV.

XXIV. Ptolemæum expeditioni paratum, atque ideo succinctum & tunicatum scalptor effinxit: hoc enim habitu in equum facilius insiliebant. Virgilius Æneid. lib. 7. v. 187.

Ipse Quirinali lituo parvaque sedebat
Succinctus trabea, lævaque ancile gerebat
Picus equûm domitor.

Tunica vero, sive ἀμπεχόνιον, qua indutus est, femineam tunicam imitatur, & manicas habet: quod barbarum & peregrinum regem significat. Talares enim ac manicatas tunicas habere apud veteres Romanos flagitium erat. Idque Numanus apud Virgilium Æneid. lib. 9. v. 616. Phrygibus ac Trojanis exprobrat:

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Petasus contra, vel pileus in capite regis non ita ornamentum Phrygium est, ut aliis etiam gentibus commune non fuerit. Pileatos fratres appellat Catullus Carm. 37. Διοσκούρους Castorem & Pollucem, qui Spartani fuerunt: atque ita illos exhibent nummi. Pileus, vel pileum insigne libertatis erat Romanis: quod manifestum vel ex Persii versu 82. Sat. 5.

Hæc mera libertas: hoc nobis pilea donant.

Viatores autem illo utebantur potissimum. Iccirco M. Antonius Flaminius, diligens veterum imitator, in Elegia quadam pulcherrima:

His ego pileolum figam, & calcaria, & ensem,
Et quæcumque vagus arma viator habet.

Obiter animadverto, Nicolaum Heinsium distichon illud Ovidianum ex lib. 1. Artis Amatoriæ v. 733. ad quod respexit doctissimus Bozius, ita legere ex melioris notæ codicibus:

Arguat & macies animum: nec turpe putaris,
Palliolum nitidis imposuisse comis.

Quæ certissima emendatio est; quum vulgati libri

pileolam male præferant. Qui enim fontico morbo laborarent, vel infirmam valetudinem simularent; ii palliolis caput obnubebant. Quinctilianus lib. 11. Instit. Orat. cap. 3. *Palliolum, sicut fascias quibus crura vestiuntur, & focalia, sola potest excusare valetudo.*

X X V. Berenicen facile agnoscas ex Comæ pulchritudine, dignâ cælo & stellarum contubernio. Sed τεκμήριον habemus in fasciculo seu βοςρύχῳ capillorum, quos in vertice ipso capitis eleganter admodum nodus colligit. Hos nimirum vovit regina, & suspendit in templo Arsinoës, seu Veneris Zephyritidis, ob mariti victoris reditum; & postea Conon retulit inter sidera. Coma ipsa apud Catullum v. 7.

Idem me ille Conon cælesti in lumine vidit
E Bereniceo vertice cæsariem
Fulgentem clare: quam multis illa Deorum,
Lævia protendens brachia, pollicita est.

& versu 37.

Invita, o regina, tuo de vertice cessi.

& versu 61.

-- -- -- sed nos quoque fulgeremus
Devotæ flavi verticis exuviæ.

& versu 75.

Non his tam lætor rebus, quam me absore semper,
Absore me a dominæ vertice discrucior.

Inculcat poeta verticem, quantum potest, ne fallamur; non enim capillos omnes Berenice sibi absciderat, sed eos tantum qui capitis verticem ornabant. Legimus iccirco in eadem Elegia v. 51.

Abjunctæ paullo ante comæ mea fata sorores
Lugebant.

Comæ sorores Catullo sunt crines reginæ, ad tempora, ad frontem, ad occipitium relicti.

X X V I. Chlamys porro & gemmata fibula regi-

ginam aperte loquuntur, & Ægyptiam quidem. Pharetrâ exceptâ, Didoni simillimam dixeris, ita ornatam ut describit Maro Æneid. lib. 4. v. 136.

Tandem progreditur, magna stipante caterva,
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo:
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream subnectit fibula vestem.

Profectionem scilicet parat Berenice, ut quæ maritum comitari, & in equum insilire cogitet. Didonem pariter equus instratus exspectabat succinctam & expeditam; quod venatum itura esset cum Ænea. Iccirco Virgilius paullo ante:

— — — ostroque insignis & auro
Stat sonipes, & frena ferox spumantia mandit.

Notat Casaubonus ad Themistoclem Cornelii Nepotis, luxum regum Orientis eo usque processisse, ut antiquæ cuidam reginæ vir ejus totam Ægyptum dederit εἰς κόσμον, ut scilicet ingentia vectigalia quæ ex illa provincia redibant, uxori mundum muliebrem suppeditarent. Noti sunt uniones Cleopatræ, quæ in Ægypto imperavit. Luxuriam ejus & sumtus immanes copiose describit Plutarchus in Vita M. Antonii Triumviri; Lucanus quoque libro 10. Pharsaliæ a versu 136. Velim autem viros eruditos animadvertere strophium, sive fasciam, qua pectus reginæ vincitur pariter in utraque tabella; ut hinc etiam certo concludi possit, eamdem utrobique esse mulierem, & ad idem Diptychum ambas pagellas pertinere.

XXVII. Ceterum Berenice primoribus digitis labium Ptolemæi attrectat quam familiariter; nempe silentium indicens: quod moleste ferat, cum sibi præcipere, ut viro absente, ac in Asia militante, ipsa interea domi maneat, jus dicat, & Ægyptum regat. Noverat enim Ptolemæus ingenium puellæ: meminerat, quid fortiter, quid juste,

ſte, quid pie, quid humaniter ab ea factum eſſet: propterea volebat, mulierem tanta virtute Ægypto præficere *ἀντὶ βασιλέως*. Videtur autem regina, eo geſtu, Homericum illud regi dicere ex Iliados ξ. v. 83.

— — — *ποῖόν σε ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων;*

Quale tibi verbum excidit e ſepto dentium?

Altera etiam cauſſa hujus rei afferri poteſt. Laudabat pro dignitate maritus uxorem: ea laudibus delectabatur quidem; nam, ut ait Ovidius Artis Amat. lib. 1. v. 623.

Delectant etiam caſtas præconia formæ;

ſed quum timeret Nemeſeos indignationem; ſeveræ nimirum, &

— — — *exoſa verba ſuperba Deæ*,

virum a magnificis hujuſmodi verbis abſtinere jubet.

Namque in amore ſuo ſemper ſua maxima cuique,
Neſcio quo pacto, verba nocere ſolent.

(Propertius Eleg. 19. lib. 2.)

XXVIII. Denique aſſentior Clariſſimo Reimaro, qui opinatur, ideo volam ſiniſtræ manus extra converti a muliere, ut ſignificet, ſe reliquos amatores omnes, omnia jucunda & præclara viro poſthabere, ac præ illo contemnere. Eſt enim geſtus dimittentis & repellentis. Eodem fere pacto, Marſyæ geſtum (quem Satyrum victum ab Apolline veteres manu ſublata effingebant) ita explicavit Horatius Sat. 6. lib. 1. v. 121. tamquam ſi Marſyas arcere vellet ac repellere Novium quemdam, peſſimum fœneratorem; ut elegantiſſimus Dacerius eum locum recte interpretatur.

— — — *Qui ſe* (inquit Flaccus)
Vultum poſſe negat Noviorum ferre minoris.

XXIX. Amor duas corollas floreas capiti regis & reginæ imponit: quod puto explicatione

non indigere . Alas autem vel non habet , vel certe abſcondit ; ut oſtendat , conſtantem ac perennem inter conjuges benevolentiam futuram , nullamque animorum levitatem. Huc ſpectant verba Propertii Eleg. 12. lib. 2. ubi de Amoris imagine:

In me tela manent, manet & puerilis imago:
Sed certe pennas perdidit ille ſuas.
Evolat heu noſtro quoniam de pectore nuſquam.

X X X. Sed neque conchæ ipſæ in frontibus harum tabellarum , nuptiis Ptolemæi ac Berenices non conveniunt . In paludibus Indorum conchylium quoddam naſcebatur odoratum, cui nardus, frutex ibi frequentiſſimus , alimentum dabat . Ejus conchylii teſta utebantur veteres ad unguenta ſervanda ; onychem vero appellabant ob ſimilitudinem. Horatius Ode 12. lib. 4.

Nardi parvus onyx eliciet cadum,
Qui nunc Sulpiciis accubat horreis.

Idem Ode 7. lib. 2.

-- -- -- funde capacibus
Unguenta de conchis.

Conſulendus ad utrumque locum doctiſſimus Dacerius . Atqui Coma Berenices apud Catullum , jubet , nuptas mulieres a maritis male habitas , in poſterum ſibi, tamquam Deæ , liquores odoratos ex onyche, ſeu concha ita vocata, libare; ſi tamen ipſæ caſtæ fuerint : ut maritalem concordiam ab illa impetrent . Audiamus Catullum v. 79. Elegiæ ſæpius memoratæ:

Nunc vos, optato quæ junxit lumine tæda
Non poſt unanimis, corpora, conjugibus ;
Tradite, nudantes rejecta veſte papillas,
Quæ jucunda mihi munera libet onyx:
Voſter onyx, caſto petitis quæ jura cubili.

X X X I. Omnia, σὺν Θεῷ, jam explicavi , & hi-

historiæ a me propositæ accommodare singula studui. Conjecturam esse fateor, sed conjecturam ejusmodi, quæ fortasse difficilius evertatur quam stabilita sit. Nam, ut ait Cicero in Partitionibus Oratoriis, *verisimilia partim movent suo pondere, partim etiam si videntur esse exigua per se, multum tamen quum sunt coacervata, proficiunt*. Judicium tamen doctioribus & acutioribus libentissime permitto.

CONCLUSIO CARDINALIS QUIRINI.

An jure, & merito Oedipum nuncuparim Athenæi Patavini Professorem tam docte, tam acute, tam solide de argumento plusquam Cimmeriis, ut ita dicam, tenebris circumfuso disserentem, vestrûm modo erit, Viri Clarissimi, arbitrari. Ego quidem, cui in præsens contigit Divinationis hujus revera singulos apices pensitare, ut, quoad fieri posset, nulla typorum labe fœdaretur, quo crebrius illa oculos meos subiit, eo ad majorem admirationem eruditionis, nullis, ut mihi visum est, finibus circumscriptæ, traduci me sensi. At quod Vobis de hac re visum fuerit, oraculi instar, ut jam professus sum, venerabor. Antequam vero Epistolam istam concludam, sinite, ut judicium vestrum exposcam pariter de ambagibus, in quas Jo: Rinaldum Carlium, Professorem alium Patavinum, qui ante paucos menses librum edidit, singulari & ipsum eruditione refertum, cui titulum fecit, Della spedizione degli Argonauti in Colco, *conjecisse sentio hujus expeditionis epocham, dum levis ponderis existimavit, quæ ipse ad eandem illustrandam jam tradideram in libro,* Primordia Corcyræ *Edit. Brix. pag.* 49. & 50.

Ibi

Ibi enim adnotavi, vexatam adeo inter veteres, recentesque Chronologos de ea celeberrima epocha controversiam plurimum lucis accipere ex Alcinoi, Corcyræ Regis, & Aretæ, ejus conjugis, ætate; quoniam hi ipsi Principes, quemadmodum ex Homero Ulyssem post Trojæ excidium, ita ex Apollonio Rhodio, Argonautas e Colchide reduces, sua in insula exceperint. Inde enim necessario consequi affirmavi, epocham Trojæ captæ paucis tantum annis absuisse ab Argonautica, nec dissimulavi me haud parum mirari, eximium eorundem Chronologorum par, Josephum Scaligerum, & Dionysium Petavium, postremam hanc magno studio investigantes, ad alia omnia animum convertisse præterquam ad Alcinoi, & Aretę ętatem; qua tamen ad illam statuendam certius nullum momentum afferre potuissent. Momentum ad eam intra certos limites figendam a me omnium primo (quod ego quidem sciam) in medium allatum & expensum Carlius (comiter, ut reor, tacito meo nomine) abjudicavit, atque rejecit, ita scribens pag. 132. Se a tempo d'Ulisse, che vale a dire diec' anni dopo l' incendio Trojano in circa, Alcinoo ed Arete sua moglie erano prosperosi a segno di vigilare le intere notti per udire le favole dell' ospite loro; ma ciò ch'è più osservabile con una figliuola nubile di quattordici anni in circa d' età, la quale era Nausicaa, come mai di già ammogliato colla stessa Arete, e di già avanzato in età, poteva egli essere Alcinoo settanta sette anni prima, cioè a dire nell' anno della Spedizione Argonautica, che avvenne 67. anni avanti l' incendio di Troja? *At quibus fundamentis illud sexaginta septem annorum, quod ipse statuit inter utramque epocham, intervallum innitatur, ex ipso Carlio accipite pag.* 67. Conchiuderemo alla fine, che s'è vero che Medea andò in Atene 11. anni dopo la Spedizione, e che in que-

questo tempo Teseo ne avea 16. d'età; allor quando questo avea 5. anni s'intraprese la spedizione per Colco. Innoltre se. Teseo al 22. anno di sua vita istitul l'agone Istmico 50. anni prima dell' incendio di Troja, ne seguirà che Teseo sia nato 72. anni prima di detto incendio, e che per conseguenza 67. corsi ne fossero dalla spedizione Argonautica.

Vos ego appello, Viri Clarissimi, quorum maxima est de antiquissimis hujuscemodi rebus judicandi potestas, num ista chronicarum notarum coacervatio figendæ epochæ, de qua agitur, tutius, atque firmius præbere valeat adminiculum, quam apertissimum Apollonii Rhodii testimonium, cui profecto singularem confert auctoritatem & Scriptoris vetustas, & diligentia ab hoc adhibita in Poemate suo contexendo, qua scilicet iste cavit, ne Criticorum morsibus pateret, unde a Longino περὶ ὕψυς *appellatur* ἄπτωτος, nusquam lapsus. *Fœde prorsus lapsus fuisset, si quo tempore Argonautæ Corcyram adierunt, imperitasse ibi Alcinoum, & Aretam prodidisset, Homero utique contradicente, quippe qui ab hisce exceptum in ea insula tradit Ulyssem, & quidem (ut pro certo haberi vult Carlius) 77. annis post Argonautarum adventum. Fœde, inquam, quin Carmini suo gratiam ullam conciliaret eo commento, & quin etiam sibi ullo modo suffragaretur Aristotelis effatum a se recitatum*, Lo Storico narra le cose, come sono, ma il Poeta, come potrebbero essere; *nam contra, Carlio ipso judice, nullo pacto accidere poterat, ut Argonautæ Alcinoum, & Aretam Corcyræ imperantes nanciscerentur. Quis non videt, Apollonio nihil facilius fuisse, quam aliorum ab illis Principum nomina comminisci, ne sua narratio Homericæ, sibi utique compertæ, auctoritate everteretur, indeque fabulis adscriberetur vel ipse Argonautarum in eam insulam adventus. Quum igitur*

ille

ille Alcinoum , & Aretam , potius quam alios , in ſcenam induxerit , exiſtimare debemus , id ab eo factum , ut Homericæ narrationis veſtigiis inſiſteret ; quandoquidem ſibi conſtaret , ita breve temporis , quod inter utramque epocham excurrit , fuiſſe intervallum , ut facile pateretur , eoſdem omnino Principes , antea Argonautis , deinde Ulyſſi liberali hoſpitio ſua in inſula excipiendis paratos ſe exhibuiſſe . Itaque in hac quoque controverſia dijudicanda , erit mihi magnus Apollo Cœtus iſte veſter ; qui utinam tanto me dignaretur honore , ut ad alia quamplura reconditæ eruditionis capita , quæ in meo illo libro ſuperius memorato diſcutienda ſuſcepi , oculos , ſi quando otium ei fuerit , converteret , ut judicium ſuum de iiſdem pariter interponeret . Unum hic tantum indicabo , quod ſpectet & ipſum ad Argonauticæ expeditionis epocham ; locum ſcilicet , quo apertiſſime demonſtravi , vehementer hallucinatum fuiſſe Iſaacum Newtonum , dum Sphæræ Mechanicæ inventionem Nauſicaæ Corcyrææ *tribuit , indeque eam epocham figi poſſe affirmavit ; idque ex Anagallidis , quo uſus eſt Suidàs teſtimonio ; quod tamen de ſphæra ludicra accipiendum eſſe , meridiana luce clarius innoteſcit .*

Valete , Viri eruditiſſimi , iterumque valete .

Romæ die XVIII. Octobris MDCCXLV.

F I N I S.

